

KETTUSVIESTI

3.2020

Sisältö

<i>Ilomantsilaisia rakennuksia vuosien varrelta</i>	3
<i>Ilomantsin vanhat vaarakylät</i>	10
<i>Punaupseerit Ilomantsin rintamalla kesällä 1941</i>	12
<i>Suomen matkailuyhdistyksen matkailijamajat</i>	44
<i>Rajantakaiset kylät</i>	51

Yllä Louhivaaran tien kunnostusta, alla Lehmivaaraan menevä tie 1941 (SA-kuva)

Ilomantsilaisia rakennuksia vuosien varrelta

Ensio Kettunen

Ilomantsin ev.lut kirkko rakennettiin vuosina 1796–1769 Malisenmäelle. Kirkon rakentamisesta vastasi Henrik Johan Mechelin. Vanha kirkko sijaitsi pappilanmäellä ja sen salamaiskusta syttynyt tulipalo tuhosi 27.7.1794. Samassa tulipalossa tuhoutui vieressä ollut ortodoksinen kirkko. Kirkon piirsi Carl Fredrik Adelsrantzin 1795. Kirkkoa alkoi rakentaa vuonna 1796 kiteeläinen Adam Mechelin, mutta hän kuoli tapaturmaisesti. Työtä jatkoi Adamin poika Johan Mechelin ja se valmistui seuraavien kahden vuoden aikana. Kirkkoon mahtui alun perin 800 seurakuntalaista. Kirkkoa jouduttiin korjaamaan jo vuonna 1810 ja sen tekijänä oli Juhana Karppinen. Kirkon sisämaalaukset ja alttaritaulun teki vuosina 1830–1832 Samuel Elmgren. Elmgren maalasi kaksi samanlaista alttaritaulua ja toinen siirrettiin vuonna 1875 Tohmajärven kirkkoon. Sen kuljetuksen hoiti Bertil Mustonen, jolle maksettiin kuljetuksesta viisi markkaa. Luterilaista kirkkoa on korjattu sittemmin mm. 1848–1849 ja vuonna 1933 korotettiin kirkon kattoa, tehtiin keskuslämmitys ja tehtiin peltikatto. Kirkkoherra Martti Miettisen aikana vuosina 1993–1994 kirkko peruskorjattiin perusteellisesti.

Ensimmäinen Ilimantsin kreikkalaiskatollinen kirkko, joka sijaitsi nykyisen pappilanmäen päällä, paloi 1500–1600 lukujen vaihteessa. Kirkon polttamisesta syytettiin ruotsalaisia, jotka olivat tulleet Ilimantsiin. Uusi ortodoksinen kirkko rakennettiin entiselle paikalle 1600-luvun alkupuoliskolla. Kirkko rakennettiin huonoista tarvikkeista ja taitamattomasti ja se jouduttiin purkamaan. Uuden kirkon ortodoksit rakensivat vuonna 1672 entisen kirkon paikalle ja se tuhoutui suuren Pohjansodan aikana. Ortodoksit hakivat ja saivat uutta kirkkoa varten rahoitusta venäjältä. Kirkko valmistui vuonna 1759 luterilaisen kirkon viereen Pappilanvaaralle. Kirkon vihki Valamon luostarin johtaja ikumeni Efrem vuonna 1765. Kesällä 1794 salama sytytti ensin luterilaisen kirkon ja tulipalo levisi ortodoksiseen kirkkoon. Tämän palon jälkeen ortodoksit rakensivat uuden kirkon nykyisen sankarihautausmaan paikalle. Se valmistui vuonna 1798 ja siinä oli tilaa noin 200 seurakuntalaiselle. Kirkon paikan seurakunta sai isossa jaossa kirkkoherran virkatalon paikaksi. Kirkko rapistui nopeasti ja uutta kirkkoa alettiin suunnitella jo muutaman vuoden päästä kirkon valmistumisen jälkeen. Sankarihautausmaan paikalla sijainnut kirkko purettiin vuonna 1917 ja sen hirsistä rakennettiin nykyinen ortodoksisurakunnan hautausmaan rakennus. Kirkkoherra Strokumowin aikana seurakunta osti kirkkoa, kirkkomaata ja kirkkoherran asuntoa varten Niemelän tilan 4 900 markalla ja ortodoksien nykyistä kirkkoa alettiin rakentaa vuonna 1889. Profeetta Eliaan kirkon perustus laskettiin 8. kesäkuuta 1890 jumalanpalveluksen aikana. Jumalanpalvelus pidettiin vanhassa kirkossa, joka oli nykyisen sankarihautausmaan paikalla ja sen päätyttyä kulkue eteni vanhalta kirkolta uuden kirkon kivijalan luokse. Rovasti Mikael Storodumoff toimitti palveluksen nykyisen Eliaan kirkon perustuksilla. Rovasti piti pitkän juhlapuheen ja sen päätyttyä muurattiin kirkon peruskivi, johon hakattuun syvennykseen pantiin Suomen metallirahoja vaskiseen astiaan laitettuina. Vaskilevyyn oli myös liitetty teksti: ”Isän, Pojan ja Pyhän hengen nimeen aamen. Tämän pyhän profeetta Eliaksen kirkon peruskivi on laskettu 8 päivänä kesäkuuta vuonna MDCCCXC jälkeen kristuksen syntymän, Venäjän keisarin, Suomen Suuriruhtinaan Aleksanteri III hallituksen aikana, Pietarin Metropolilta Isidorin siunauksella, Kuopion läänin herra kuvernöörin Johan Aminoffin, Ilimantsin kreikkalaisvenäläisen seurakunnan kustannuksella ja seuraavien kirkonrakennustoimikunnan jäsenten aikana, nimittäin: Esimies kirkkoherra M. Storodumoff, kauppias F. Magaroff, talollinen Jekor Piironen, kirkonhoitaja Maksim Mustonen, W.T. lukkari Mooses Kärkkäinen ja haudankaivaja F. Stroganoff”. Siunaustoimituksen jälkeen kulkue palasi takaisin vanhaan kirkkoon. Kirkkomenojen jälkeen Kuopion läänin kuvernööri Aminoff puhui kirkossa ja hän lupasi lahjoittaa kirkolle Vapahtajan kuvan. Jumalanpalveluksen jälkeen rakennustoimikunta tarjosi juhlapäivällisen kievarissa. Ortodoksinen Pyhän Eliaan kirkko valmistui kesällä 1892 ja se vihittiin käyttöönsä 5.7.1892.

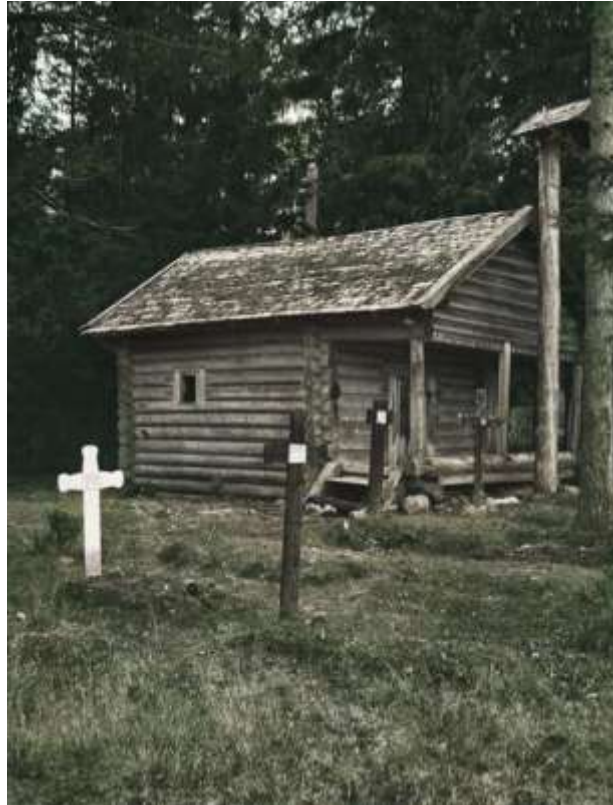
Kuolismaahan perustettiin kansakoulu vuonna 1910 ja se toimi aluksi Kuolismaan Kestikievarilla (Jussi Kettusen talo). Omaa koulutaloa alettiin suunnitella vuonna 1911 ja se valmistui kuvassa näkyvään kuntoon Jussi Kettusen maalle kesällä 1915. Koulun opettajana Pisimpään toimivat Johannes ja Outi Pirttiaho. Koulu toimi uusissa tiloissa aina syksyyn 1939 saakka. Sodan uhkan takia koulutyö keskeytettiin lokakuussa ja koululle majoitettiin marraskuussa ErP 11 joukkoja. Viereisessä Jussi Kettusen kievarissa toimi joukkojen esikunta. Talvisodan syttyessä 30.11.1939 Liusvaarassa olleet suomalaisjoukot perääntyivät 3. joulukuuta 1939 mennessä Kuolismaahan. Siinä vaiheessa sotilaskomentajat päättivät polttaa kaikki Kuolismaan talot. Taloja alettiin polttaa 3. joulukuuta ja viimeiset talot laitettiin tuleen 4. joulukuuta. Kävimme kesällä 2006 Kuolismaan koululla ja sen kivijalat oli siirretty talvisodan jälkeen Kuolismaan bunkkereihin, ainoastaan koulun rappuset ja uunien tiilikasat olivat jäljellä kauniista koulusta.

Suomen Punaisen Ristin sairaumajaa alettiin rakentaa Kuolismaahan kesällä 1925. Maja valmistui syyskuussa 1926. Sairasmajan suunnittelivat arkkitehti Axel Mörne ja professori A.J. Tarjanne. Kaksikerroksisen rakennuksen alakertaan tuli polikliiniset tilat, kaksi pientä huonetta, joissa molemmissa 2 ja 3 asiakaspaikkaa, keittiö ja kylän ensimmäinen puhelin. Sairasmajassa päivystävällä hoitajalla oli yläkerrassa huone. Sairasmajan viereen rakennettiin varastorakennus ja sauna. Sairasmaja sijaitsi Kuolismaan Kyläjärven itärannalla. Majaan lahjoittivat puutavaraa Kaukas Oy ja Enso Gutzeit Oy. Stockmann Oy lahjoitti majaan tarvittavan kaluston, sängyt, pöydät ja kaapistot. Sairasmajan ensimmäinen sairaanhoitaja ja samalla lastensuojeluliiton terveysisarena oli Hellä Markkula, joka oli Lapinlahden rovastin tytär. Markkulan raportin mukaan Sairasmajalla kävi ensimmäisen toimintavuoden 1926–27 aikana yli 500 asiakasta. Hän oli tehnyt vuoden aikana yli 800 kotikäyntiä. Sairasmajan toinen hoitaja oli Sylvia Lahti. Hänen jälkeensä vuosina 1929–1931 oli sairaumajan hoitajana kirjailija Elna Pelkonen s. 19.4.1896 Impilahdella, k. 21.1.1969 Helsinki. Seuraavina sairaumajan hoitajina toimivat Saida Laaksonen vuosina 1932–1934 ja Aini Turkka vuosina 1936–1937. Paikalliset asukkaat kutsuivat sairaumajan hoitajia sairasneidiksi. Sairasmaja oli reilun kymmenen vuoden toiminta-aikana hoitanut tuhansia potilaita. Kuolismaan sairaumaja sytytettiin palamaan talvisodan alla 3.12.1939 klo 18.00, jonka jälkeen poltettiin kaikki Jakunvaaran, Mikitanvaaran ja Kuolismaan talot sillä viholliselle ei haluttu jättää taloja asuttavaksi. Etsin Sairasmajan paikkaa kesällä 2006, mutta sen paikalla on maantie ja ”sähköaita”. Rannassa on paksua pajua kasvava ryteikkö, josta emme pystyneet havaitsemaan majan paikkaa.

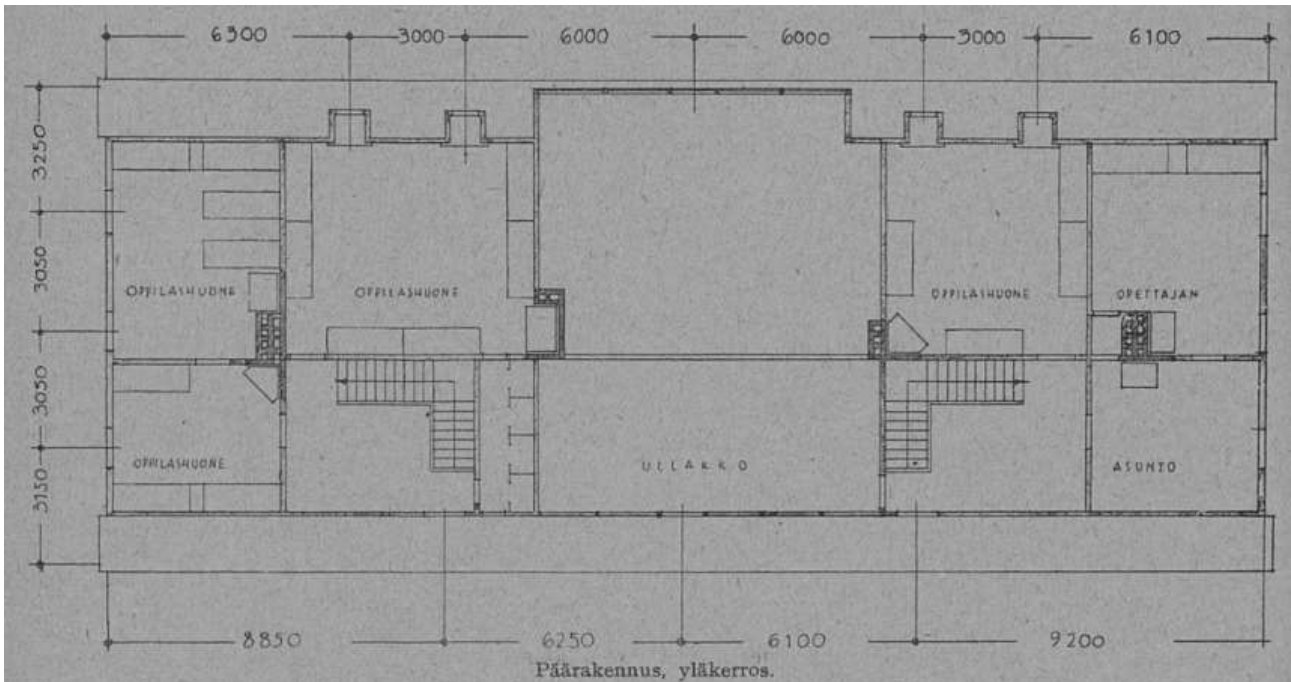

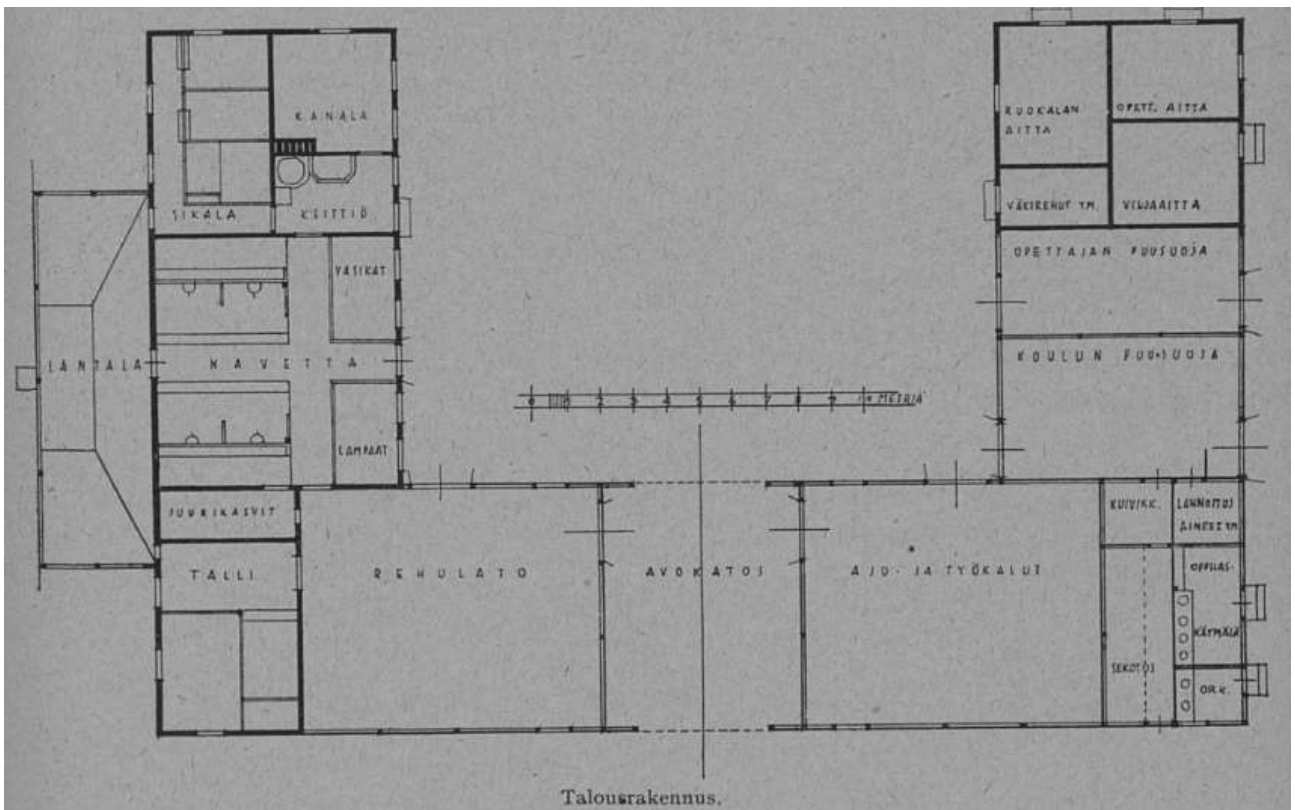
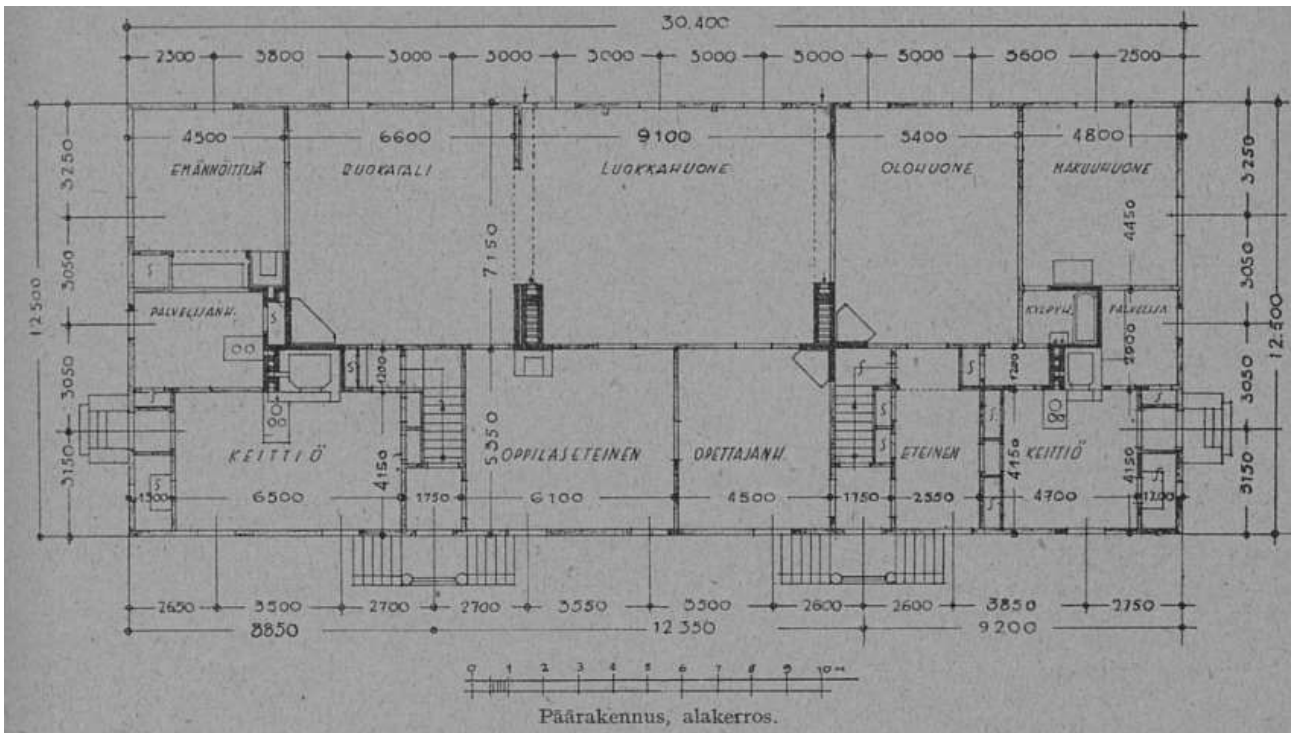
Kuolismaan tsasouna oli pyhitetty Apostoleille Pietarille ja Paavalille. Sen yhteydessä oli kyläkalmisto. Kuolismaan tsasouna rakennettiin vuonna 1870 ja se sijaitsi Kuolismaan kylävaaran itäpuolella, Kyljärven rannalla. Samalla paikalla oli sijainnut Kuolismaan aikaisempi tsasouna, joka oli rakennettu 1800-luvun alussa. Perimätiedon mukaan Kuolismaan tsasouna oli tehty vanhan aitan hirsistä. Arkkipiispa Hermannin käynnin jälkeen 1930-luvulla sitä kunnostettiin, mutta vielä 1939 se oli huonokuntoinen. Pyöröhirsinen tsasouna oli sisämitoiltaan 5,5 m x 6,5 m ja sen molemmilla sivuseinillä oli pienet ikkunat. Kuolismaassa pidettiin Petrunpäivänä 12. heinäkuuta praasniekat. Praasniekan aikana tsasounassa pidettiin juhlijumalanpalvelus ja kyläkalmistossa oli samana päivänä muistopalvelus edesmenneille vainajille. Muuna aikana tsasounan käyttö oli vähäistä ja ainoastaan siunaustilaisuuksiin sitä käytettiin. Löysin tsasounan ja kalmiston kesällä 2002, sitä ympäröi korkeat kalmistokuuset. Kalmiston vieressä oli vanha neuvostoaikaisen kasarmin raunioita, generaattorihuone ja öljysäiliö. Kesällä 2006 kävin paikalla uudestaan, mutta kalmiston kuuset oli kaadettu ja metsätraktoreilla oli ajettu kalmiston päällä.

Ilomantsin maanmieskoulun suunnitteli arkkitehti J. Paatela ja se valmistui 1924 Sikrenvaaran tilalle. Ilomantsin kunta luovutti vuonna 1920 noin 183 ha Sikrenvaaran tilan 50 vuoden ajaksi maamieskoulun käyttöön. Sitä ennen se oli toiminut tilan vanhassa päärakennuksessa vuodesta 1919 alkaen. Sikrenvaaran tilan omisti aiemmin Ilomantsin kunta. Tilalla toimi jossakin vaiheessa pitäjän meijeri, sotaväen kasarmi ja lastenkoti. Päärakennuksessa asui vuosia Ilomantsin nimismies Zimmerman ja hänen jälkeensä nimismies Johan Kock vuosina 1866–1913. Kuvassa näkyvä koulutilan päärakennus paloi syksyllä 1964. Olimme serkkupoikien kanssa menossa Kuuksenvaaran kouluun ja huomasimme tulenlieskoja maatalouskoulun suunnalta.

Ilomantsin vanhat vaarakylät

Ensio Kettunen

Kuuksenvaaraa syyskesällä 1927

Pohjois-karjalan ja Ilomantsin alueen ihmiset asettuivat asumaan ennen vanhaan korkeille vaaroille, jossa viljapellot ja perunat olivat suojassa halloilta. Ison- ja pikkuvihan aikaan korkealta vaaralta nähtiin ajoissa vihollisen saapuminen. Korkeilla vaaroilla asumisessa oli hyötynä myös kauniit vaaramaisemat. Jos olet käynyt syömässä Parpeinpirtillä, tiedät millaista olisi asua korkealla vaaralla. Parpeinpirtin ikkunasta voi ihailla kaunista vaaramaisemaa ja kauniita viljavainioita. Ilomantsin sivukylistä osa on rakennettu vaarojen päälle. Niiden nimissä esiintyy vaara -sana; Kuuksenvaara, Sianvaara, Meskenvaara, Haukivaara, Välivaara, Parpeinvaara, Pappilanvaara jne. Poikkeuksiakin on, kuten nykyinen asuinpaikkani Riihijoki tai Havukka, jotka ovat myös vaarakylä. Kuolismaan Kettuset ovat asuttaneet rajan taakse jääneitä ilomantsilaiskylä; Kuolismaa, Miikkulanvaara, Leppävaara, Lutikkavaara, Ontrovaara jne. Olen käynyt kymmenillä rajantakaisilla vaaroilla ja saanut kokea siellä ollessa, kuinka avarissa maisemissa esi-isillämme ovat asuneet. Kuolismaan Matinvaa-
ran päällä olen käynyt useita kertoja ja sieltä on näkynyt Rysylänvaaran, Jakunvaaran, Hilpanvaaran ja Leh-
mivaaran sinertävät metsät. Ennen vanhaan samalta paikalta on näkynyt vaaroilla olleet pellot ja lukuisat harmaat talot.

Kuolismaan Matinvaaara 2006, takana Rysylänvaara

Ilomantsilaisvaaroille muodostui jo 1500-luvulla muutaman talon kyläpahasia tai suurempi kyläyhteisö. Ilomantsin itäkylien suurimpia vaarakyläiä olivat Kuolismaa (aikaisemmin Kolisma), Lutikkavaaran, Ontronvaara, Liusvaara. Pienimpiä yhden talon kyläpahasia Hullari, Kasisvaara, Iljanvaara, Kuuttivaara, Lokanvaara, Mottonvaara ja Riionvaara. Stolbovan rauhassa (1617) Ruotsi sai Käkisalmen läänin ja Ilomantsin vaaroille vaaroille muutti luterilaisia asukkaita Savosta. Osa Ilomantsin ortodoksisesta kantaväestöstä pakeni venäjälle. Hattujen sodan aikana 28.7.1741-24.8.1742 Kuolismaan vaarakylään saapui satapäinen venäläinen sotajoukko, joka poltti pääosan Kuolismaan taloista ja vei osan kyläläisistä vankina venäjälle. Muutamaa vuotta aiemmin 1720-luvulla Kuolismaassa asuneet Matts Kettuin pojat Eerik ja Matti olivat ”meidän” onneksemme muuttaneet asumaan Lutikkavaaraan. Venäläisten tuhotyön jälkeen Kuolismaan kylä rakennettiin uudelleen ja sinne muutti asumaan sekä luterilaisia, että ortodokseja. Seuraavan kerran Kuolismaan rakennukset tuhoutuivat talvisodassa 3.–4. joulukuuta 1939, kun perääntyvät suomalaisjoukot polttivat kylän talot.

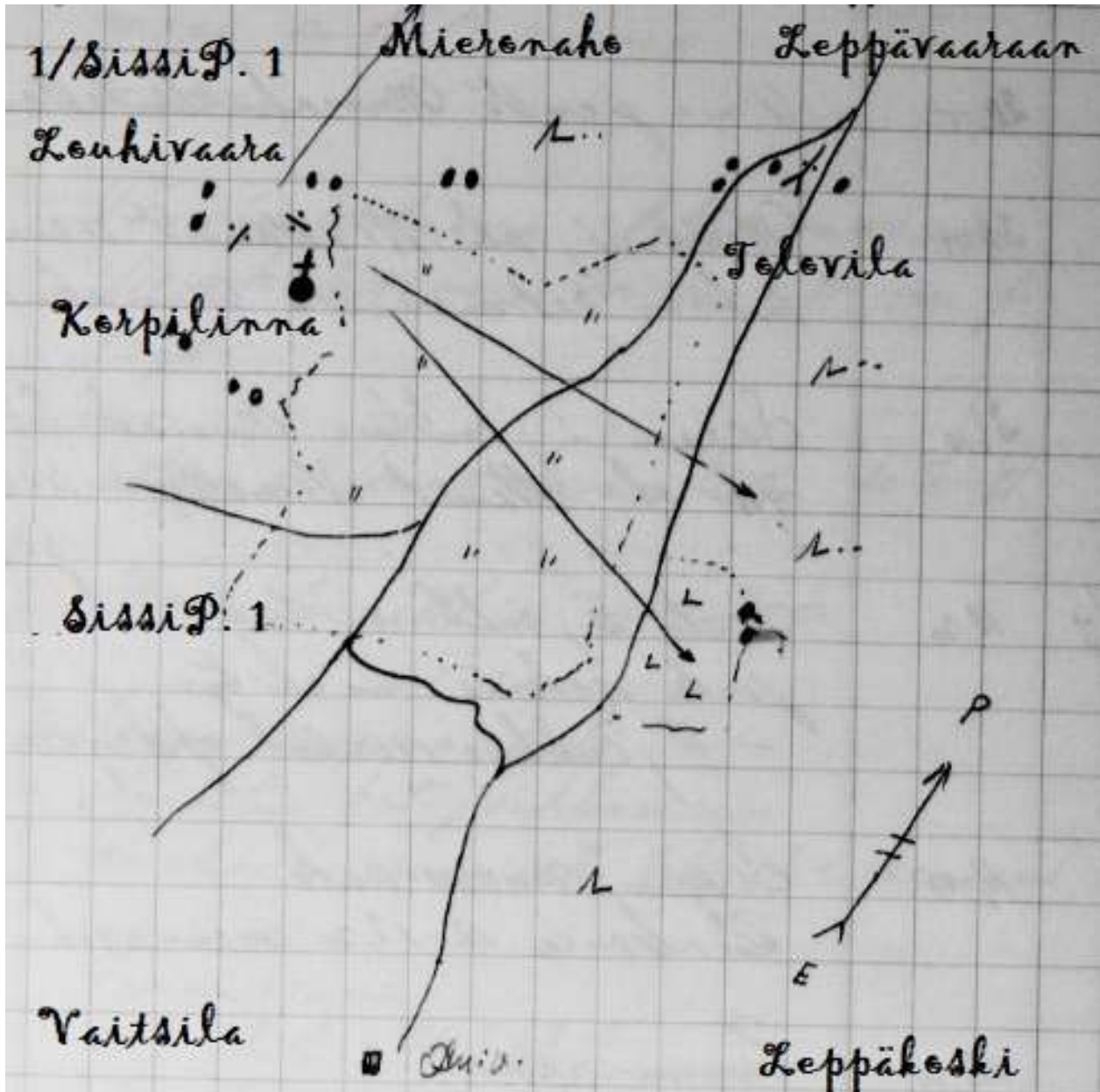
Kuolismaan Punaisen Ristin Sairasmaja rakennusvaiheessa vuonna 1926

Kuolismaan kylä oli ”salokylä” aina vuoteen 1926 saakka, jolloin sinne saatiin Suomen Punaisen Ristin sairaumaja. Kuolismaahan perustettiin kansakoulu vuonna 1910 ja se toimi aluksi Kuolismaan Kestikievarilla (Jussi Kettusen talo). Oma koulutalo rakennettiin kylään vuosina 1911–1915. Rajavartioston puhelinpartio ja oma kyläpoliisi siirtyi 1930-luvulla Hurskaisten taloon, joka sijaitsi Sairasmajan läheisyydessä Mikitanvaaralla. Linja-autot alkoivat kulkea Ilomantsista Kuolismaahan päivittäin 1920-luvulla, kun maatie saatiin ajokuntoon. Ennen talvisotaa linja-autovuoroja oli jo useita. Kainulaisen linja-autovuoro ajoi kerran päivässä linjaa Joensuu klo 11.00 – Ilomantsi klo 13.30 - Kuolismaa klo 15.30 - Salmijärvi klo 17.20 - Vegarus klo 18.15 - Suojärvi kello 20.30. Sama auto palasi seuraavana päivänä kello 20.30 takaisin Joensuuhun. Tätä vuoroa tarvitsivat salokylillä olevat asukkaat ja metsätyömiehet. Asukkaiden määrä ilomantsilaisissa vaarakylissä kasvoi 1930-luvulla suurien savottatöiden ansiosta. Ilomantsin ja Suojärven salometsiä kaadettiin ja puut kuljetettiin vesireittejä ja pitkin puunjalostustehtaille. Puu oli siihen aikaan halpaa ja metsäyhtiöt ottivat puista vaan parhaat osat. Latvuksien jätettiin metsiä lannoittamaan. Metsätöihin tarvittiin paljon kaatomiehiä ja hevosmiehiä ja lähes jokaisesta itäilomantsilaisesta perheestä joku teki metsätöitä. Metsätyöt toivat vaurautta ja uusia taloja rakennettiin rajakyläin. Neuvostoliiton hyökkäys marraskuun lopussa 1939 karkotti itäkylien asukkaat nykyisen Suomen puolelle.

Punaupseerit Ilomantsin rintamalla kesällä 1941

Ensio Kettunen

Kesällä 1941 saapui Ilomantsiin paljon sotilaita. Ensin sinne kokoontui 20. kesäkuuta enossa perustettu JR 9. Sen miehet olivat kotoisin Ilomantsista ja Enosta. Heinäkuun 27.–28. päivinä JR 9 siirrettiin Tohmajärvelle ja sen tilalle tuli Pohjois-Savosta 2. JPr (JP 5, JP 6 ja JP 7), HRR, URR ja Sissipataljoona 1. Rajan takana suomalaisia vastassa oli Valter Vallin johtamat JR 126 joukot. Vallin rykmentissä oli paljon suomalaisia, puna-armeijaan liittyneitä sotilaita. Tässä artikkelissa kerron heistä tarkemmin.

Sota-aikainen kartta Louhivaaran alueesta, piirretty elokuussa 1941

Kenraali Oinonen Louhivaaralla Valter Vallin II/JR 126 Korpilinnan tukikohdassa 19.7.1941. Kenraali seuraa jääkäripataljoonien upseerien kanssa Vaitsilan alueella näkyvää metsäpaloa, josta savua tuli Louhivaaralle saakka. Louhivaaralle tuli edellisenä päivänä Jääkäripataljoona 1 joukot ja Kevyt osasto 8. Louhivaaran alueelta hyökkäys jatkui Leppävaaran ja Mieronahon suuntiin. Louhivaaran päälle perustettiin samana päivänä joukkosidontapaikka "Korpilinnan" tukikohdan korsuun ja se toimi siellä 6.8.1941 saakka. Alla JP 1 sotilaita 19.7.1941 nousemassa Louhivaaraan.

Louhivaaran joukkosidontapaikalla sairaanhoitajana toiminut Aili Sipilä seisomassa Louhivaaran mäen päällä 20.7.1941. Takana näkyy Vaitsilan ympäristössä 19. - 21.7.1941 riehunut metsäpalo. Vaitsilassa asuivat syksyllä 1939 Jussi ja Iivari Penttisen perheet. Kesällä 1940 puna-armeija linoitti Vaitsilan vaaran rinteet puolustusasemiksi. SA-kuva

Toivo Vähä - eversti Ivan Mihailovitš Petrov

Korkea-arvoisin Suomesta Neuvostoliittoon loikannut "punainen", joka liittyi suureen Isänmaalliseen armeijaan Neuvostoliitossa, oli kenraalimajuri Akseli Anttila. Hän toimi 71. Armeijan komentajana 1940–1941. Kesällä, ennen jatkosodan syttymistä 1941 vaihtui 71. divisioonan komentajaksi eversti V. N. Fedorov. Korpiselässä ja Ilomantsissa venäläisten taistelujoukoissa palveli kesällä 1941 paljon suomalaisia, karjalaisia ja inkeriläisiä. Ehkä korkea-arvoisin heistä oli eversti Ivan Mihailovitš Petrov (entinen suomalainen nimi Toivo Vähä). Ilomantsin Kuolismaan alueella suomalaisia sotajoukkoja (2.Jpr, JP 1, HRR, URR, Sissipataljoona 1) oli vastassa puna-armeijan JR 126. Sen komentajaksi siirtyi kesäkuun aikana 1941 (Eurajoella syntynyt) majuri Valter Valli. Häntä ennen rykmenttiä johti Toivo Vähä alias Ivan Petrov. Ilomantsin alueella oli Vallin JR 126 joukkoja tukemassa 1941 kesäso-
dan alussa 80. Rajavartio-osaston joukkoja ja niitä täydennettiin myöhemmin heinäkuussa 1941 73. Rajavartio-osaston ja NKVD:n 15. moottoroitu kiväärirykmentin joukoilla. Korpiselän alueella oli puna-armeijan JR 52 ja JR 131 joukot. JR 52 komentajana toimi eversti M. Birman. Värtsilän alueella oli JR 367 joukko-osastot ja niitä komensi majuri F. Litvinov.

Puna-armeijan JR 126 esikunta ja kasarmit rakennettiin Kyläjärven molemmin puolin vuosina 1940–1941. Uudemmat esikuntarakennukset sijaitsivat oikealla näkyvän Punaisen Ristin sairausmajan paikalla ja vanhemmat kasarmit vasemmalla, Kuolismaan kylän etelärinteellä.

Toivo Vähä syntyi suomalaisen työläisperheeseen. Hän kävi kansakoulua vain 14-vuotiaaksi saakka Helsingissä. Koulun lopettamisen jälkeen vuonna 1915–1916 hän työskenteli Kone- ja siltarakennus-yhtiössä sorvaajana. Palkan pienuuden ja kovan työtahdin vuoksi hän siirtyi sorvaamosta kenkätehtaaseen. Kesällä 1916 tsaarin armeijan vallitöihin otettiin työmiehiä ja Toivo Vähä siirtyi työskentelemään Helsingin edustan saarille. Syksyllä 1916 Toivo Vähä matkusti Pietariin, mutta hän ei löytänyt sieltä töitä. Toivo matkusti alkutalvesta vanhempiensa luokse Dubrovkaan. Dubrovkassa Toivo

työskenteli vuoden kirvesmiehenä ja syksyllä 1917 hän liittyi punakaartiin. Punakaartilaiset siirrettiin tammikuussa 1918 Pietarin Suomen asemalle ja sieltä edelleen junalla Helsinkiin. Ensimmäisen yön punakaartilaiset olivat majoittuneena Senaatin talossa Helsingissä. Seuraavana päivänä Pietarista tulleet punakaartilaiset siirrettiin Tampereelle suomalaisten punakaartilaisten vahvistukseksi. Valkoiset joukot saartoivat maaliskuun lopussa 1918 Tampereella olleet punakaartilaiset kaupunkiin, Toivo Vähä pääsi pakenemaan lähimpien tovereittensa kanssa Valkeasaareen ja sieltä edelleen Pietariin.

Kuva syyskuulta 1944. Suomalaiset Rauhanneuvottelijat Miikkulanvaaran mäen päällä SA-kuva

Pietariin saavuttua Toivo Vähä ei saanut töitä ja hän haki 1920-luvun alkupuolella Pietarin Kansainväliseen sotakouluun. Sotakoulun ovet avautuivat ensiyrittämällä. Sotakoulussa oli opiskelijoina monia suomalaisia kommunisteja ja paljon entisiä punakaartilaisia. Esimerkkinä mainitsen heistä tunnetuimpia: Valter Valli, Jalmari Kokko, Liisa Savolainen, Väinö Jokinen, Teudor Kettunen, J.V. Sainio, Gunnar Lundqvist, Toini Mäkelä, Eemil Toikka ja Erkki Kärnä. Kouluttajina toimivat komisaarin Jukka Rahja (kenraaliluutnantti Eino Rahjan veli), kenraaliksi myöhemmin ylennetty Akseli Anttila ja komisaari Kustaa Rovio. Päälystökurssin aikana Toivo Vähä tapasi useita suomesta paenneita kommunisteja, joista tunnetuin lienee Toivo Antikainen. Antikainen toimi koulussa konekiväärimiesten komppanianpäällikkönä ja koulutti Toivoa 1920-luvulla Vienan Karjalan reissuilla. Muita Suomesta paenneita kouluttajia olivat Jukka Heikkonen, Erkki Karjalainen ja Simo Susi. Sotakoulun komisariona toiminut Jukka Rahja ja seitsemän muuta päällikkökurssilaista, joukossa Liisa Savolainen, J.V. Sainio ja Väinö Jokinen ammuttiin 31.8.1919. Yhtenä ampujista oli suomalainen Aku Paasi. Ampumisen jälkeen Pietarissa pidätettiin 200 suomalaista punaista epäiltyä murhasta ja kapinaan lietsomisesta. Kustaa Rovio yleni Neuvostoliitossa suomalaisten poliitikkojen ansiosta nopeasti korkeaan asemaan, mutta hän joutui ongelmiin vuonna 1935. Tuolloin hänet erotettiin NKP:n karjalan aluekomitean sihteerin virasta, joka toimi Petroskoin kaupungissa. Rovion jälkeen Neuvostokarjalan pääministeri, suomalainen tohtori Edward erotettiin myös virastaan. Rovio ja Gylling kutsuttiin syys-talvella 1935 Moskovaan neuvotteluihin ja siellä heidät teloitettiin myöhemmin ”ns. Stalinin vainoissa”.

Toivo Vähä pidätti "James Bondin" syyskuussa 1925

Toivo Vähä osallistui vastavakoilun Thrusti operaatioon vuodesta 1924 lähtien. Hänet kutsui vakoilu-upseeriksi Tsekan (Cheka = Bolshevik's special service) perustaja Stanislav Messing. Toivo koulu-tettiin seuraavien kuukausien aikana vastavakoilun asiamieheksi ja siinä operaatiossa Toivo Vähä, rajavartioston vakoilu-upseerina kuljetti suomalaisia ja venäläisiä asiamiehiä ja mustanpörssin kauppiaita rajan yli Neuvostoliittoon. Ensimmäinen tehtävä oli seurata suomalaisia ja venäläisiä tukinuit-tajia, jotka uittivat keväällä 1925 tukkeja Suomen ja Neuvostoliiton rajalla kulkevalla joella. Thrusti operaation päätehtävänä oli houkutella "suurempia kaloja" venäjälle pidätettäväksi ja sen vuoksi rajan annettiin "vuotaa". Operaatio päättyi englantilaisen asiamiehen Sidney George Reillyn (syntynyt Uk-rainassa 1874, oikea nimi oli Sigmund Rosenblum) vangitsemiseen Valkeasaaren lähellä olevalla ra-jalinjalla syyskuun lopussa vuonna 1925, mahdollisesti kuitenkin vasta 4.11.1925?

Luutnantti Reilly nimitettiin vuonna 1917 Winston Churchillin toimesta Itä-Euroopan alueen vakoo-jaksi ja hänellä oli tukena myös Mansfield Cummingin (M16). On sanottu, että Sidney Reilly oli James Bondin 007 esikuva. Reilly nimettiin myöhemmin Iso-Britanian itäeurooppalaisen vakoilu-osaston päälliköksi ja hänen koodinimensä oli X.B.9. Reilly kävi ensimmäistä kertaa venäjällä jo vuonna 1910. Vuotta aikaisemmin hän oli valmistunut Oxfordin yliopistosta erinomaisin arvosanoin ja epäonnistuneen rakkauden vuoksi Reilly liittyi salaisen palvelun asiamieheksi. Reilly kävi venä-jällä useita kertoja ja seurasi tiiviisti venäjän länsirintaman tapahtumia. Reilly palveli osan aikaa ve-näjän armeijassa ja jossakin vaiheessa hänet saatiin kiinni vakoilusta. Reilly pääsi karkaamaan van-kilasta ja hän pakeni takaisin Lontooseen. Reillyn elämä oli vaaroja ja seikkailuja täynnä ja kun hän täytti 50-vuotta, häntä kehoitettiin jättämään venäjäoperaatiot väliin. Kesällä 1925 Reilly kuuli, että kaksi salaisen palvelun miestä on vangittu Moskovassa ja Reilly päätti pelastaa heidät kuljettamalla miehet Suomen kautta Lontooseen.

Reillyn viimeinen reissu alkoi syyskuussa 1925 ja hän ylitti Suomen ja Neuvostoliiton rajan suoma-laisten salakuljettajien ja Toivo Vähän avustuksella. Reillyn pidätys tapahtui Suomen ja Venäjän ra-jalla Valkeasaassa, englantilaisten tietojen mukaan jo syyskuun lopussa, mutta viimeistään 4.11.1925? Pidätyshetkellä rajajoki oli sula, joten syyskuun loppu lienee oikea aika. Pidätyksen suo-ritti vakoilu-upseerina toiminut Toivo Vähä. Toivon kertomuksen mukaan Reilly saapui joen yli ui-mahousut jalassa ja vaatteet kädessä. Toivo Vähä kertoo, että hän kuljetti Reillyn Parkalan asemalle hevoscärryillä. Reilly vangittiin Thrust-operaation tsekistien toimesta Parkalan asemalla ja kuljetet-tiin Moskovaan kuulusteluihin. Kuulusteluissa Reillyä yritettiin paljastamaan salaisen palvelun tie-toja (Reilly oli ollut töissä Englannin salaisessa palvelussa ja salaisessa tiedustelupalvelussa). Kuu-lustelujen päätteeksi Sidey Reilly ammuttiin Moskovan lähellä metsässä 24.11.1925. Toivo Vähä pa-lasi noin kuuden päivän päästä Reillyn pidätyksestä rajalle ja ilmoitti rajan takana odottaville suoma-laisille, että Reilly on palaamassa Suomeen. Siinä yhteydessä rajamiehet ampuivat näytöksen omai-sesti ilmaan. Venäläisten harhautus onnistui ja suomalaiset vastaanottajat luulivat, että Reilly ammut-tiin rajalla. Venäläisten ja Tsekan harhautus oli mennyt läpi ja lehdissä kirjoitettiin 1920-luvun lo-pussa, että Reilly oli ammuttu Suomen rajalla Valkeasaassa. The tireless agent continued his at-tempts to undermine the Soviets. He spent several months of 1918 in the south of Russia where the White Army forces (anti-Bolsheviks) were concentrated, trying to convince London to help the Whites economically and militarily. But these efforts were in vain. The Whites lost and In September

1925 he crossed the Soviet-Finnish border to meet connections from the anti-communist "Trust" organization. In fact, the whole organization was a fake, created by OGPU (Cheka's successor) in order to trap the USSR's enemies from abroad. Reilly, despite his experience and cunningness, fell into the trap along with the others. He was executed in a forest near Moscow in November 1925.

Eversti Ivan Mihailovitš Petrov

Reillyn vangitsemisen jälkeen Toivo Vähä sai Punaisen lipun kunniamerkin. Toivo Vähää syytettiin Reillyn vangitsemisen jälkeen salakuljettajien välittämisestä Neuvostoliittoon ja se oli myös ns. harhautusoperaatio. Toivo Vähä tuomittiin nimellisesti maanpetturuudesta ja salakuljetuksesta, mutta hän jatkoi elämää uuden nimensä turvin, se oli Ivan Mihailovitš Petrov. Toivo Vähä palveli ennen talvisotaa KGB:n everstinä, talvisodassa hän toimi tiedusteluosaston päällikkönä Terijoella. Talvisodan jälkeen eversti Petrov siirtyi Akseli Anttilan alaisuuteen ja hänestä tuli 71. Jalkaväkidivisioonan kuuluvan JR 126 päällikkö. Divisioonan esikunta perustettiin Porajärvelle ja sen puolustuslohkokoksi määriteltiin Ilomantsin Kuolismaan alue. Kesäkuussa 1941 Toivo Vähä, alias Ivan Petrov siirrettiin ensin Moskovaan koulutukseen. Hänet on merkitty syksyllä 1941 Poventsan suunnalla olleen 313. Divisioonan esikuntaan yhdessä majuri Golvanovin kanssa ja myöhemmin JR 143 komentajaksi. Jatkosodan aikana hänet siirrettiin vielä JR 936 komentajaksi. Petrovin jälkeen JR 126 rykmentin komentajaksi määrättiin kesäkuussa 1941 rykmentin esikunnassa palvellut majuri Valter Valli. Majuri Vallin onneksi jo kesällä 1940 eversti Toivo Vähän rykmentti JR 126 alkoi varustaa ja rakentaa puolustuslaitteita Ilomantsin rajalla oleviin kyliin. Pääsuunnittelijana toimi insinööriupseeri, jonka ohjauksessa JR 126 linnoitti Hullarin, Vellivaaran, Lehmivaaran, Lutikkavaaran, Mieronahon, Louhivaaran, Leppävaaran, Ontronvaaran, Peurujoen ja Melaselän kylävaarat kenttälinoitetuksi taisteluasemiksi. Kylien taisteluasemat tehtiin pääosin Suomen suuntaan, mutta osaan kylistä rakennettiin siilipuolustusjärjestelmä, mm. Lehmivaaraan, Lutikkavaaraan, Louhivaaraan ja Peurujoelle. Kyliin rakennettiin myös tykistön iskujen kestävät bunkkerit. Kesällä 1941 varustettiin vielä kauempana rajasta olleet Miikkulanvaaran ja Kuolismaan rinteet. Kuolismaan yhden suuren bunkkerin hirsiksi oli haettu isäni kotitalon hirret Itkajärveltä noin 3 kilometrin päässä kylästä. Taloa ei poltettu talvisodan alla, koska paikka oli syrjässä muusta kylästä ja näin hirret päätyivät puna-armeijan bunkkeriin. Ps. Talvisodan rauhansopimuksessa edellä mainitut suomalaiskyllät jäivät Neuvostoliiton puolelle.

Ilomantsin rajakylät jäivät talvisodassa Neuvostoliitolle

Ilomantsin kunnan pinta-alasta noin 100.000 ha (n. 44 % pitäjän pinta-alasta) vietiin pakkorauhassa Neuvostoliiton omistukseen. Rajan taakse jäi 250 asutustilaa ja siellä aiemmin asuneet asukkaat siirtyivät nykyisen Ilomantsin alueelle. Heitä lienee ollut toista tuhatta, joissakin tilastoissa 2000? Ilomantsissa asui syksyllä 1939 väestökirjanpidon mukaan 12 256 asukasta ja noin 10 % väestöstä menetti talvisodassa maansa ja kotinsa. Rajan taakse jäivät talvisodan jälkeen tehdyssä rauhassa Liusvaaran (Johannes Päivärinne), Kuolismaan (Pekka ja Anna Pirttiaho), Lutikkavaaran (Valterti Pohjamo), Ontronvaaran (Otto ja Martta Kervinen sekä Helvi Helena Hovi) ja Melaselän (Heikki ja Elvi Pehto) kansakoulut, Megrin ja Pahkalammen luostarit, sekä lukuisa määrä rajavartiostoja ja asuntoja. Pääosa em. rakennuksista poltettiin talvisodassa, mutta Lutikkavaaran, Ontronvaaran ja Melaselän kansakoulut jätettiin polttamatta. Korpiselän kunta menetti 96 % maapinta-alasta ja nykysuomen puolelle jäivät vain Hoilolan, Saarivaaran, Ruhovaaran ja Mannervaaran kylät. Luovutetuilla alueilla asuneista yli puolet olivat kreikkalaiskatollisia, joista osa kuului aunukselaiseen heimoon. Useat miehet hakivat aiempina vuosisatoina vaimot rajan takaa, Lupasalmelta, Porajärveltä ja aina Aunuksesta saakka. Näin teki mummoni veli 1900-luvun alussa, kun hän haki vaimon Aunuksesta.

Miikkulanvaaran taistelupesäkkeitä kuvattuna heinäkuussa 2006

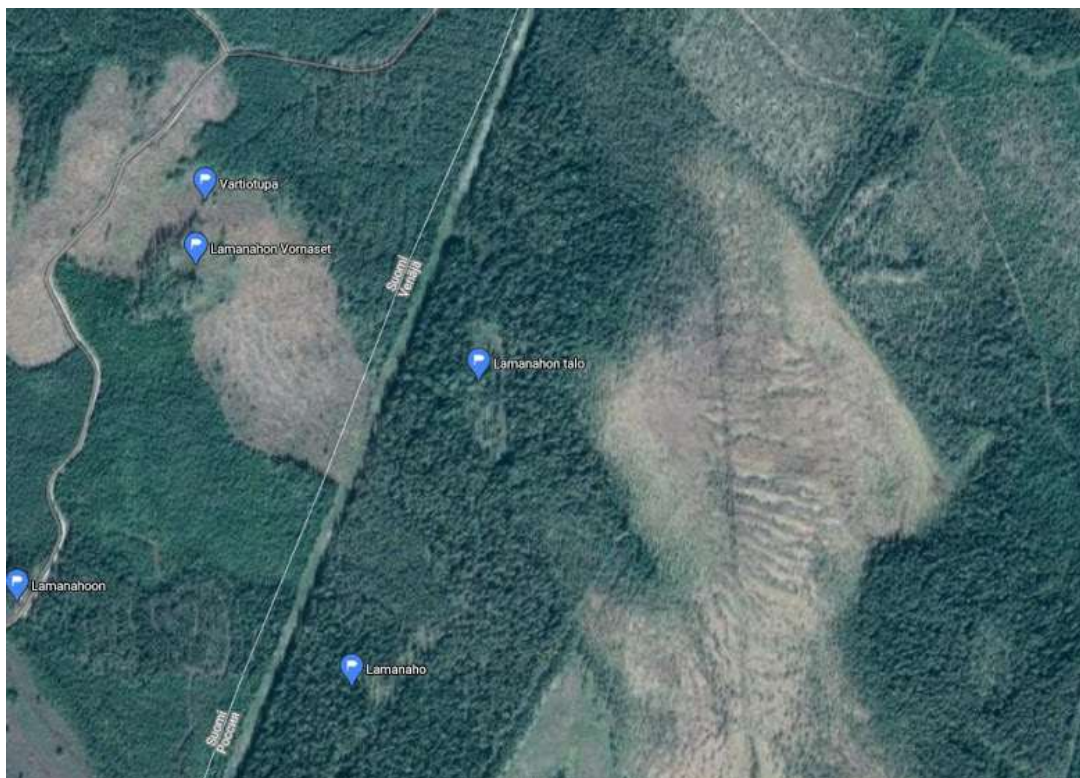
Toivo Salomon Antikainen

Konekiväärikomppaniaa komentanut Toivo Salomon Antikainen oli suomalainen, joka siirtyi Neuvostoliittoon sisällissodan jälkeen. Hänet tunnettiin vuoden 1918 veljessodassa Riihimäellä toimineen punakaartin punakomentajana. Antikainen asui Helsingissä ja hän pakeni vapaussodan aikana Neuvostoliittoon. Myöhemmin hän palasi takaisin Suomeen ja hänet vangittiin maanpetturuudesta vuonna 1934. Oikeudenkäynti Antikaisen tekemisistä alkoi maaliskuussa 1935. Häntä syytettiin valtionpetoksen suunnittelusta ja Kiimasjärvellä 21. tammikuuta 1922 tapahtuneesta Nivalasta kotoisin olleen Antti Marjomäen murhasta ja sen lisäksi viiden muun suomalaisen tapattamisesta. Todistajien kertoman mukaan Antikainen oli käskenyt samalla reissulla punaupseeri Toivo Vähää tappamaan suomalaisen vänrikki Kurjen. Vähä oli pistänyt Kurkea useita kertoja pistimellä, mutta todistajan mukaan Kurki oli elänyt vielä seuravana aamuna.

Lohjan kihlakunnanoikeuden istunnossa Toivo Antikainen tuomittiin elinkautiseen vankeuteen 25.4.1935. Myöhemmin syksyllä tuomio muutettiin ylemmissä oikeuden istunnoissa elinkautiseksi kuritushuonevankeudeksi. Toivon veli Urho Antikainen pakeni myös keväällä 1918 Neuvostoliittoon ja hän yleni neuvostoarmeijassa majuriksi saakka. Hän toimi talvi- ja jatkosodan aikana partisaanikomppanian päällikkönä, osan aikaa Ilomantsin salomailla. Toivo Salomon Antikainen luovutettiin Neuvostoliittoon 3. toukokuuta 1940, luovutuksesta sovittiin rauhansopimuksen teon aikana. Antikainen toimi ennen Suomeen tuloa vuosina 1922–1934 partisaanijoukkojen päällikkönä. Hän teki suomalaisten punikkien kanssa useita partiomatkoja Vienan Karjalassa. Viimeisenä toimenaan hän kuulusteli Nikke Pärmin (Er.P 21) komppaniasta Neuvostoliiton puolelle paenneita suomalaisia punaisia. Ajankohta oli syyskuun loppu 1941. Antikainen valitsi Pärmin (Er.P 21) loikkareista ne, jotka koulutettiin myöhemmin desanteiksi. Toivo Antikainen kuoli pian kuulustelujen jälkeen lento-onnettomuudessa. Lento-onnettomuus tapahtui Argangelissa lokakuun lopussa tai marraskuun alussa 1941. Viralliseksi syyksi ilmoitettiin lentokoneen putoaminen huonon sään takia. Myöhemmin on arvailtu, että oliko onnettomuus Stalinin tekosia, koska Antikainen oli kritisoinut Pravdan kirjoituksia ja kyseltyt syksyllä 1940, minne suomalaisia on kadonnut Neuvostoliitosta 1930-luvun lopulla? Antikaisen kuolemaa arveltiinkin 1940-luvulla diktaattori Stalinin määräämäksi kostoksi.

Kesän 1941 kenttävartioasemana toimineen Lamanahon Vornasten talon jäänteet kesällä 2018

Lamanahon kenttävartiostasema kesällä 1941 oli lähellä nykyistä rajalinjaa

Lamanahon kenttävartiostasema sijaitsi kesällä 1941 noin 150 metriä nykyiseltä rajalta Sotkasenvaaran suuntaan Vornasten talossa.

Kuva Sotkasenvaaralta Lamanahoon, Kivivaaraan ja Kivisalmelle menevältä karsikkopolulta. Heinäkuun alussa 1940 oli kaksi tohmajärveläistä työvelvollista, Väinö Turunen ja Väinö Kononen, maalaamassa Suomen rajatolppia. Illalla rajamiehet ihmettelivät, minne miehet olivat jääneet ja menivät kuvassa näkyvälle rajalinjalle. He löysivät maalipurkit, pensselit ja työhansikkaat rajatolpan vierestä, mutta miehiä ei näkynyt paikalla. Myöhemmin, seuraavana talvena, saatiin tieto, että miehet oli vangittu Neuvostoliiton rajavartioiden toimesta ja kuulusteltu Peurujoen raja-asemalla. Sieltä miesten matka jatkui Siperiaan vankileirille. Virallisen tiedon mukaan miehet olisivat käyneet rajan Neuvostoliiton puolella ja sieltä rajasotilaat olisivat vanginneet miehet, mutta vuosien 1940–41 aikana useita suomalaisia katosi Suomen puolelta rajaa itärajan taakse. Katoamispäivän aikoihin Melaselässä oli suuri metsäpalo, joka levisi Suomen puolelle tuhoten 64 ha Gutzeitin metsää. Kuvassa näkyvässä paikassa oli muutamia yhteenottoja suomalaisten ja puna-armeijan partioiden välillä talvisodassa 26.12.1939 ja 21.2.1940, sekä jatkosodan alussa 4. - 6.7.1941.

Valter Ivanovitš Valli

Majuri, myöhemmin eversti Valter Valli syntyi eurajokelaiseen työläisperheeseen 25.8.1900. Hän liittyi 4. marraskuuta 1917 punaisiin. Hänet vangittiin vappuna 1918 Lahden lähellä ja sieltä Valter kuljetettiin Lahden alueen punavankileirille. Elokuussa 1918 Valter tuomittiin kolmeksi vuodeksi vankeuteen, mutta jo marraskuussa 1918 Valli armahdettiin. Valli palasi rengin töihin kotikuntaan Eurajoelle. Vuonna 1920 hän siirtyi sahalle töihin ja keväällä 1921 hän matkusti savottatöihin Pohjois-Suomeen. Savottapaikka oli Värriön Kuolajärvellä, lähellä Sallaa. Kajaani-yhtiön ukkoherra ja entinen punakaartilainen Jahvetti Moilanen piti helmikuussa 1922 Värriön savotalla puheen metsämiesten heikoista työoloista. Moilanen perusti siinä istunnossa Pohjolan punaisen sissipataljoonan. Moilanen seisoi tyhjän silvatynnyrin päällä puheen aikana ja siitä alkoi ns. läskikapina. Moilasan johdolla metsätyömiehet ryöstelivät neljän päivän ajan Kuolajärvellä ja Kemijärvellä. Kun Suomalaiset lähettivät rajajoukkoja alueelle, Valter Valli ja osa kapinallisia pakenivat Neuvostoliiton puolelle. Leningradiin päästyä Valter Valli haki ja pääsi oppilaaksi Pietarin kansainväliseen sotakouluun. Hän valmistui sieltä upseeriksi vuonna 1925 nimellä Valter Ivanovitš Valli. Jahvetti Moilanen teloitettiin Neuvostoliitossa vuonna 1938.

Kuolismaan kesän 1941 kasarmirakennuksien jääniteitä Kyläjärven lähellä, kuvattuna heinäkuussa 2006. Päärakennus oli mittausteni noin 30 metriä pitkä ja noin 20 metriä leveä. Lisäksi metsässä oli pienempiä rakennuksia ja tiilistä rakennettu generaattorihuone. Generaattorirakennus ja öljysäiliö olivat kesällä 2002 entisen Kuolismaan kalmiston päällä.

Kuolismaan Matinvaara kesällä 2006

Kuolismaa kevättalvella 1939.

Talvisodassa Valli palveli Karjalan Kannaksella operatiivisen osaston varapäällikkönä ja myöhemässä vaiheessa JR 126 esikuntapäällikkönä. "Suomen Kansanarmeijassa" palveli upseereina tuohon aikaan myös Akseli Anttila komentajana, Eemeli Toikka tykistön komentajana, Toivo Tommola 3. divisioonan komentajana ja ilomantsilainen Albert Saviranta 4. divisioonan komentajana. Albert oli syntynyt Möhkön kylässä 19.3.1894 ja pakeni vuonna 1918 Ilomantsista venäjälle. Venäjän armeijassa hän muutti nimensä ja se oli Väinö Alanne. Eversti Väinö Alanne taisteli talvisodan aikana puna-armeijan joukoissa Pohjois-Karjalan alueella, jatkosodassa pohjoisella rintama-alueella.

Kesällä 1941 Toivo Vähä (Ivan Mihailovitš Petrov) siirrettiin JR 126 komentajan paikalta muihin tehtäviin ja varakomentajana ollut Valter Valli määrättiin JR 126 divisioonan uudeksi komentajaksi. Divisioonan komentopaikka oli aluksi Porajärvellä ja kesäkuussa 1941 se siirrettiin Kuolismaahan. Ilomantsin ja Korpiselän alueen puolustuksesta vastasivat 80. Rajavartio-osasto (yliluutnantti Nikita Fadeevich Kaimanov), majuri Valter Vallin JR 126 ja eversti M. Birmannin JR 52. Jatkosodan alla JR 126 komentajana toimi eversti Ivan Mihailovitš Petrov, mutta sodan ensimmäisinä remmiin astui Valter Valli ja vanhempi luutnantti Maikov. Valter Vallin JR 126 rykmentissä palveli kesäkuussa 1941 noin 3 200 sotilasta, reilusti yli puolet oli karjalaisia, inkeriläisiä, suomalaisia ja loput Neuvosto-Venäjän varusmiehiä. Rykmentillä oli runsaasti konetuliaseita, kranaatinheittäjiä ja tykistöä. Rintaman syrjäisyyden vuoksi ja mahdollisesti myös sen takia, että 71. divisioonassa ei luotettu Valter Vallin johtamistaitoon, rykmentille annettiin oma radioauto käyttöön.

Annetaan hetkeksi puheenvuoro venäläiselle kirjoittajalle:

В оборонительных боях за Карелию летом 1941 г. исключительную стойкость и мужество проявили воины 168-й и 71-й стрелковых дивизий. Длительное время эти дивизии держали рубеж обороны, противостоя крупным силам Карельской армии финнов. Бывший начальник оперативного отдела 168-й дивизии С. Н. Борщёв отмечает в своих воспоминаниях: «Двадцать пять дней мы стояли насмерть, защищая нашу государственную границу, и двадцать пять дней удерживали рубеж обороны». 126-м стрелковым полком 71-й дивизии, сформированной на территории Карелии, командовал майор Вальтер Валли. Полк в течение длительного времени удерживал занимаемые рубежи, оказывал упорное сопротивление превосходящим силам противника. Лишь после того как вражеское командование ввело в бой свежие силы, 126-й полк начал вынужденный отход. Высокую стойкость и мужество проявил личный состав полка при обороне города Медвежьегорска. Ему было вручено Красное знамя Верховного Совета Карело-Финской ССР.

Lutikkavaaran kylää kesällä 2006

Lutikkavaara syksyllä 1944 SA-kuva

Vallin rykmentissä palvelivat upseereina suomalaisista Uuraassa syntynyt kapteeni Poikolainen (kutsuttiin suomessa nimellä "Uraan rosvo"), Toivo Aaltonen, Ville Vainio (Artturi Vähä), joka toimi aluksi JR 126:n esikuntapäällikkönä. Ville oli Toivo Vähän, alias Ivan Mihailovitš Petrovin veli. 71. divisioonan tykistön komentajana toimi kesällä 1941 Suomessa syntynyt Toivo Tommola. Korpi-
selässä JR 52 pataljoonan komentajana oli suomalainen, puna-armeijassa kapteeniksi ylennyt Paavo Kataja. Kataja yleni syksyllä 1941 majuriksi ja hänet nimettiin marraskuussa 1941 JR 52 varakomentajaksi. JR 52 joukoissa palveli komppanianpäällikkönä luutnanttina Ivan Turuljev (Lahdesta kotoisin ollut Juho Turunen), hän kaatui Ristisalmen pohjoispuolella elokuun alussa 1941.

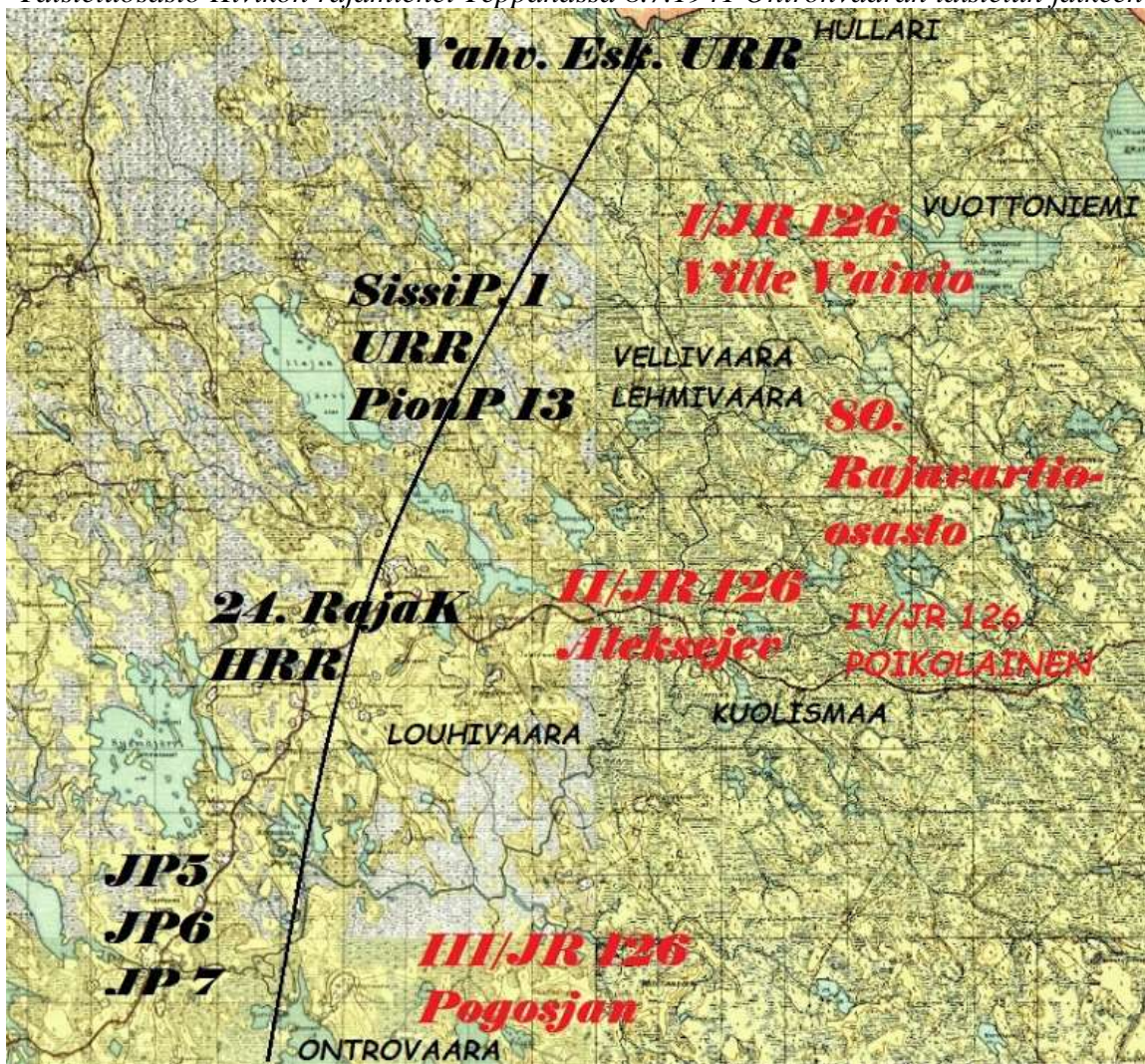
Koitajoki Ontronvaaran alla. Majuri Kivikon joukot ylittivät joen tästä paikasta 7. heinäkuuta 1941 kuvattu kesällä 2018

Kivikon Taisteluosasto palasi 7.7.1941 yöllä näihin Koitajoen varrella oleviin asemiin

Taisteluosasto Kivikon rajamiehet Teppanassa 8.7.1941 Ontrovaaran taistelun jälkeen

Kapteenit Poikolainen ja Ville Vainio

Kesäkuussa 1941 Valter Vallin JR 126 pataljoonat siirtyivät Ilomantsin rajalle. Poikolaisen ensimmäinen pataljoona otti vastuualueeksi Hullarin, Vellivaaran ja Lehmivaaran alueet. Kaikki em. vaarakylät olivat korkeita ja Vellivaaran länsipuolella oli kalliorinne, jonka kautta suomalaisten oli vaikea tehdä hyökkäystä kylään. Heinäkuun puolivälissä Ville Vainio siirrettiin Vellivaaraan ensimmäisen pataljoonan komentajaksi ja Poikolainen määrättiin noin 200 miehen iskuryhmän komentajaksi. Toisen pataljoonan vastuualueena oli Lutikkavaara, Mieronaho, Louhivaara, Vaitsila ja osa Ontronvaaraa. Mieronahossa asui vuonna 1939 Iivari ja Jaakko Ahposten perheet. Louhivaarassa asuivat samaan aikaan Heikki ja Matti Kiiski, Nikolai Kanninen, Tauno, Eemeli ja Eino Ikonen, sekä Heikki Erosen perhe. Toisen pataljoonan komentajana toimi kesällä 1941 yliluutnantti Aleksejev ja sen komentopaikka oli Louhivaaraan rakennetussa Korpilinnassa. Kolmas pataljoona vastasi Ontronvaaran eteläpuolisen alueen valvonnasta, josta kylävaarat Iso-Kivivaara, Peurujoki ja Melaselkä olivat linoitettuja. Lisäksi kolmannen pataljoonan vastuualueena oli Melaselä ja Korpiselä välisen metsäalueen vartiointi. Kolmannen pataljoonan komentajana toimi jo iäkkäämpi kapteeni Pogosjan.

Rajalla Vallin rykmenttiä oli tukemassa 80. Rajavartio-osaston sotilaita (komentajana eversti Molotshnikov). Heidän komentajana Lutikkavaaran alueella toimi yliluutnantti Nikita Fadeevich Kaimanov (1907 - 1972). Rajajoukkojen asemapaikka kesäkuussa 1941 oli Lutikkavaaran koululla. Joukkojen kokonaisvahvuus kesäkuussa 1941 oli 150 rajasotilasta. Nikita Kaimanov asui perheensä kanssa kesällä 1941 Lutikkavaarassa, lähellä vanhaa kansakoulua olevassa suomalaistalossa. Kaimanovin osastoa käytettiin mm. Louhivaaran, Ontronvaaran, Peurujoen ja Melaselän alueen taisteluissa, sekä partisaanitoimintaan. Neuvostoliiton arkistojen mukaan Kaimanovin rajajoukon tappiot Ilomantsissa heinäkuussa 1941 oli 14 haavoittunutta ja viisi kaatunutta. Kaimanov palkittiin Neuvostoliiton sankari kunniamitalilla sodan aikana.

Heinäkuun 2. päivänä 1941 Kommunistisen puolueen keskuskomitean työvaliokunta päätti perustaa troikan (A. Varlamov, M. Ya. Isakov ja M. I. Baskanov) ja sen tehtävänä oli koota partisaaniosastoja suomalaisjoukkojen sabotaasi iskuihin. Karjalan alueelle koottiin elokuuhun mennessä 15 paikkaan yhteensä 1700 sotilasta partisaanijoukkoihin. Parhaimpaan aikaan partisaaneja oli saatu koottua yli 5000 miestä. Partisaanit toimivat jatkosodan aikana mm. Petroskoissa, Aunuksessa, Soutjärvellä ja muissa miehityksissä kylissä. Jatkosodan aikana partisaaniryhmien koko kasvoi aina 100 miehen iskuryhmiin saakka. Partisaanien komentajana Karjalan alueella toimi kenraalimajuri S. Ya. Vershinin. Amerikan Suomalainen Tenho Nygård siirrettiin talvisodan jälkeen Kuolismaan vartiostolle. Hänet määrättiin kesällä 1941 Valter Vallin kuudenteen komppaniaan ja hänen lähin esimiehensä oli Samppa Ivanov. Amerikan Suomalainen Tenho Nygård toimi puna-armeijan partisaanien partionjohtajana ja varajohtajana, tehden kesällä 1941 suomalaisten punikkien kanssa useita partiomatkoja suomalaisten joukkojen selustaan.

Tenho Nygård

Amerikan Suomalainen Tenho Nygård toimi kesällä 1941 suomalaisista miehistä kootun partisaaniporukan varajohtajana ja muutamilla retkillä partionjohtajana. Tenho ja muut partisaanit majoittuivat

kesällä 1941 Lutikkavaaran itäpuolella olleeseen suureen suomalaistaloon. Talo lienee ollut kauppias Mikko ja Tauno Kettusten kauppatalo tai mahdollisesti Onni ja Otto Riikosen suuri asuintalo?

Vanha tienpohja Louhivaaralle. Paikasta on Louhivaaralle matkaa noin 3,5 km. Kuvattu kesällä 2018

Sama paikka heinäkuussa 1941 SA-kuva

Saksan hyökättyä Neuvostoliittoon 22. kesäkuuta 1941 Neuvostoliiton koneet alkoivat pommittaa suomalaiskaupunkeja. Suomalaiset joukot siirtyivät Ilomantsin itärajalle kesäkuun lopussa 1941. Venäläisen kirjailija Jaakko Rugojevin kirjoitusten mukaan suomalaiset ampuivat kranaatinheittimillä ja tykistöllä Lutikkavaaraa jo 26. kesäkuuta 1941. Väittämiä ei kyllä pidä paikkaansa, koska silloin Kevyt patteristo 12 ja 13 tykit olivat vielä Uimaharjussa. Muut pienemmät tykistöt oli sijoitettu Sikrenvaaralle ja Sonkajaan, joista niiden kantama ei yltänyt Vellivaaraan, Möhköön, eikä myöskään Peurujoelle. Ensimmäiset patteriston tykit tulivat Möhköön vasta kesä-heinäkuun vaihteessa. Rugojevin kirjoittaa kirjassaan, että suomalaisjoukot hyökkäsivät Louhivaaraan 27. kesäkuuta, sekään ei pidä paikkaansa. Rugojev kertoo kirjassa Majuri Vallin rykmentti näin: ”Suomalaiset lähettivät vahvennetun joukkueen tämän kukkulan (tarkoittanee Louhivaaraa tai Lutikkavaaraa) selustaan kierto-tietä. ... Suomalaisia yhä vain lappautui... Jännitys kasvoi äärimmilleen... Nyt! Smirnov painoi PPD-konepistoolinsa liipaisinta. Sarja ei ehtinyt loppua, kun siihen yhtyivät järeät konekiväärit ja pienem-mät tuliaseet.... Taistelukentälle jäi parisen kymmentä nuorta suomalaista sotamiestä ja aliupsee-ria.” Rugojevin kertomus olisi tapahtunut 27. kesäkuuta 1941. Ensimmäinen Ilomantsin rintamalla kesällä 1941 kaatunut sotamies kaatui 27.7.1941 Peurujoella ja hän oli jääkäri Kalle Moilanen (I/JP 5) ja seuraavana aamuna kaatui Martti Kiianlinna Möhkön Aajenvaarassa Nygårdin partisaanien toi-mesta. Näistä tapahtumista olen kirjoittanut

Amerikan Suomalainen Tenho Nygård palaveli Valter Vallin johtamassa JR 126 ri-veissä. Hän oli Ilomantsin Kuolismaan ja Lutikkavaaran alueella partisaaniporukan varajoh-tajana. Tenho kertoo jatkosodan alusta seuraavaa:

”Minut otettiin armeijaan vuonna 1940. Talvisodan aikana vuonna 1939 suomalaisia ei otettu ar-meijaan poliittisista syistä. Talvisodan jälkeen kesällä 1940 alkoi suomalaisen armeijan muodosta-minen (JR 126). Odotimme kaikki, että me päästään vihollisuuksiin Suomea vastaan, mutta sitten tuli Petroskoista asetus, joka veti meidät talviasuntoihin. Vuonna 1941 olin kaksikymmentäviisivuotias ja toimin tuolloin partionjohtajana JR 126 rykmentin tiedustelujoukossa. Ryhmässä oli 28 taistelijaa ja heistä kaikki olivat suomalaisia. 22. kesäkuuta 1941 kuulimme, että sota oli alkanut. Suomalaiset ylittivät rajan Ilomantsin alueella vasta 28. kesäkuuta. Meidän partiotoimintamme alkoi 22. päivä kesäkuuta. Kahden ensimmäisen päivän aikana ryhmällemme yhdessä 80. Rajavartiostoton kanssa annettiin tehtäväksi edetä partioni kanssa yhteen suomalaiskylään ottamaan vankia ”Kieltä”. Kylä sijaitsi noin 4 km rajan Suomen puolella. Saapuessamme kylään huomasimme, että koko väestö oli jo evakuoitu syvälle Suomeen ja me palasimme ilman ”kieltä” takaisin omalle puolelle rajaa. 24.–25. kesäkuuta meillä oli ensimmäinen taistelu suomalaisten kanssa ja silloin valtasimme Suomen raja-aseman, ja sitten myöhemmin palasimme takaisin rajan omalle puolelle.”

Mökkivaaran kenttävartioaseman pihapiiriä kesällä 2018

Edellä mainitut tapauksissa päivämäärät ovat väärä. Ensimmäinen tapaus, jossa Tenho kertoo, että menivät Ilomantsilaiskylään 4 km rajalta Ilomantsin suuntaan, tapahtui 8. heinäkuuta. Tenho ja 28–30 partisaania nähtiin Norpanvaaralla kello 16 ja myöhemmin illalla partio nähtiin Öykkösenvaaralla. Molemmissa tapauksissa silminnäkijät kertoivat nähneensä maastopukuisia miehiä. Näin jälkeenpäin on selvinnyt, että Tenhon partisaanit kävivät katsomassa suomalaistykkien paikat ja suomalaisten komentopaikat. Seuraavana aamuna eli 9. heinäkuuta puna-armeijan tykistö ampui tarkasti tykkiasemiin ja suomalaisiin komentopaikkoihin, koordinaatit oli tarkkaan merkitty karttoihin!

Tenho Nygårdin partio yritti 2. heinäkuuta 1941 tulla tämän järvikannaksen kautta Suomeen. Samaa kangasta käyttivät rajan ylitykseen myös suomalaispartiot useita kertoja 4.–15. heinäkuuta 1941.

Toinen tapaus ei ollut 24.–25. kesäkuuta vaan 2.–3. heinäkuuta, kun Tenhon partisaaniporukka valtasi Mökkivaaran kenttävartioaseman Kevyt Patteristo 12 miehiltä (kenttävartioasema oli noin kilometri Aajenvaaran itäpuolella, nykyisin lähellä rajaa sijaitseva talo). Aamuyöllä kenttävartioaseman päällikkönä ollut vänrikki Erkki Rimpelä ei saanut unta ja hän nousi talon yläkertaan polttamaan piippuaan. Yläkerran ikkunan ääressä ollessa Erkki huomasi, että Lutikkavaaran suunnalla olevasta metsästä tuli miehiä kenttävartioaseman pihamaalle. Porukan johtaja huusi saunan edessä vartiosta olevalle Martti Kiianlinnalle suomeksi tervehdyksen. Partisaanit olivat puhuneen suomea ja erehdyttivät vartiosta seisseen Martti Kiianlinnan. Partisaanit tulivat peräkkäin saunan pihamaalle ja keskustelivat Kiianlinnan kanssa suomeksi. Martti Kiianlinna alkoi epäillä miesten kansallisuutta, koska heidän maastonväriset haalarit ja aseet eivät olleet suomalaisia. Tämän jälkeen Tenho tai hänen suomalainen partisaani teloitti ampumalla Kiianlinnan saunan edessä. Toiset partisaanit heittivät saunaan kaksi käsikranaattia, mutta onneksi saunassa ei ollut suomalaisia. Tämän jälkeen, Rimpelä palasi nopeasti alakertaan ja herätti alakerrassa olleet tykkimiehet. Rimpelä ja tykkimiehet pakenivat kammarin ikkunan kautta ulos ja juoksisivat kyyryssä Aajenvaaran Sivosten talon suuntaan. Tenhon partisaanit yrittivät pysäyttää miehiä ampumalla pakenevien perään. Talosta oli matkaa metsään noin 70 metriä ja tykkimiehet pääsivät pakenemaan Teppanaan saakka. Vänrikki Rimpelä lähti pakenemaan Aajenvaaran Sivosten taloa kohti ja saapui navettarakennuksen takaa pihamaalle. Talon (nykyään asumaton) nurkalta ammuttiin vänrikkiä kohti automaattiasella ja vänrikki perääntyi takaisin metsään. Tenho Nygårt oli kova juoksija ja hän juoksi metsässä Rimpelän ohi Sivosten talon nurkalle, tarkoituksena napata vanki "kieli". Rimpelä muutti metsässä etenemissuuntaansa ja juoksi viimeisillä voimillaan Aajenvaaraan johtavan tienvarsimetsää kohti Leminahoa. Tässä vaiheessa Tenho Nygårt kadotti vänrikki Rimpelän ja palasi takaisin Mökkivaaran kenttävartioasemalle. Rimpelän saavuttua Leminahoon 3. heinäkuuta klo 4.48 hän otti välittömästi yhteyttä majuri Kivikkoon. Kivikko määräsi HRR:n ratsumestari Leppäsen eskadroonan valtaamaan Mökkivaaran kenttävartioaseman takaisin suomalaisille. Leppäsen eskadroonan saavuttua Mökkivaaraan kello 6.15, se ei tavannut kenttävartioasemalla ketään. Hetken etsiskelyn jälkeen Leppänen löysi tykkimies Martti Kiianlinnan ammuttuna saunan takaa. Martti oli raahattu saunan edestä ja ruumista oli yritetty peittää risuilla.

ps. Tenho Nygårt oli kovakuntoisin suomalainen puna-armeijan joukoissa ja sen vuoksi hänet määrättiin partisaaniporukan johtajaksi kesällä 1941. Tenho valitsi partioporukkaansa suomalaisia, jotka olivat loikanneet Neuvostoliittoon 1918 jälkeen. Tenhon partisaanit ottivat heinäkuussa 1941 muutamia suomalaisia vangiksi Lutikkavaaran alueella. Heinäkuun 18.–21. päivinä (1941) hänen partisaanit miinoittivat Aajenvaaran alueella suomalaisten tukikohtien välisiä teitä ja polkuja. Miinoitteista kaatui useita jääkäripataljoonan miehiä, joista mainitsen muutaman: Viljo Perälä, Aarne Savolainen ja Veikko Sallanko. Oliko Tenho Nygårt 11. heinäkuuta 1944 Kuuttivaarassa, ja oliko hänen partisaaninsa 13.–14. heinäkuuta Kuuttivaaran ja Salmijärven tiellä? Siellä teloitettiin lähes 60 suomalaista sotilasta kolmen päivän aikana. Eloon jääneet olivat kertoneet partisaanien puhuneen selvällä Suomen kielellä? Suomalaisten Teloitukset tapahtuivat kylmäverisesti pistimellä tai ampumalla päähän sotilaita. Tenho itse ei ole kertonut ao. tapauksia, mutta oletan, että Tenhon partisaanit olivat siellä asialla. Partisaaniporukkaa ei löydetty lukuisten etsintäpartioiden toimesta ja oletettiin, että hyvän maastontuntemuksen omaava, Suomea hyvin puhuva johtaja oli ollut partisaaniporukalla. Olen käynyt em. teloituspaikoilla ja nähnyt partisaanien teloittamien pioneerien ruostuneet kuorma-autot Salmijärven ja Kuuttivaaran välisen tien varrella. Kuuttivaaran talo, Riihi ja saunarakennus, jossa partisaanit teloittivat suomalaisia, olivat kadonneet maisemasta vuonna 2002.

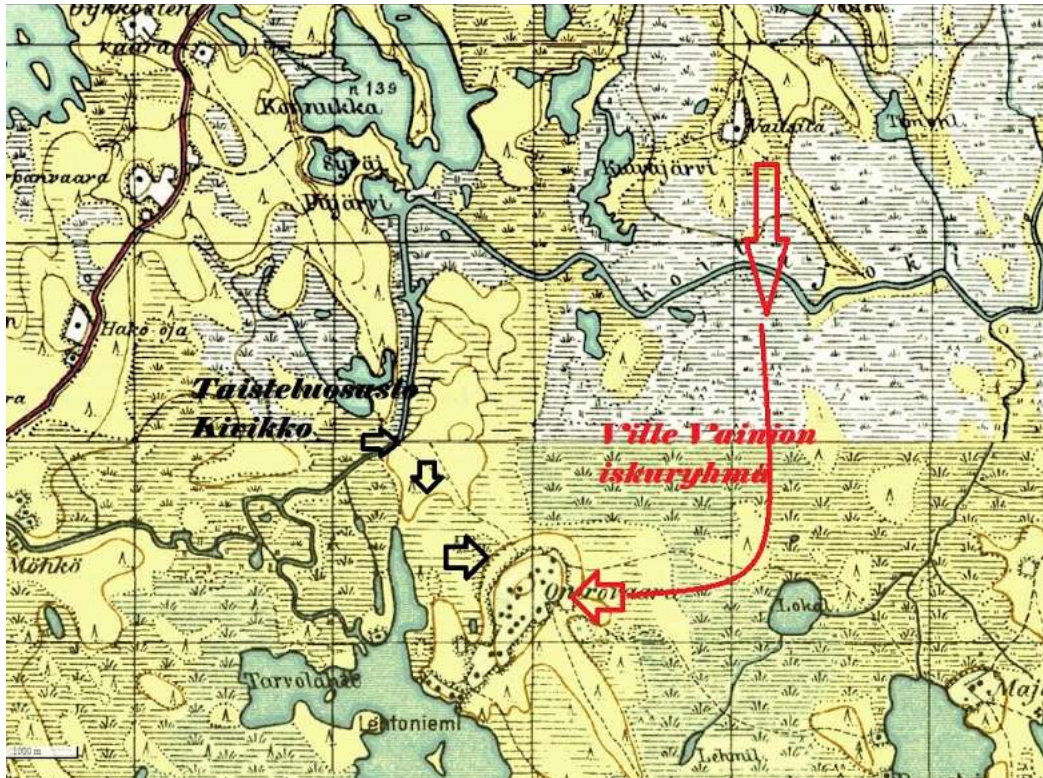
Venäläisvankeja Ilomantsin Sonkajan vankileirillä 15.7.1941 (SA-kuva)

Tenho kuului kuudenteen komppaniaan (JR 126) ja hänen joukkueenjohtajanansa toimi ylikersantti Sidorov. Kesällä 1941 partisaanit asuivat Lutikkavaarassa, vaaran itärinteellä olevassa suuressa suomalaistalossa. Tenho oli ollut jo talvisodassa Ilomantsin rintamalla sotilaana ja välirauhan aikana hän kaivoi asemia ja bunkkereita Kuolismaan alueen vaaroille. Samalla hän pääsi tutustumaan Lutikkavaaran, Ontronvaaran ja Peurujoen alueeseen. Tenhon partisaanit tulivat ensi kertaa 2.7.1941 Suomen puolelle Piijärven ja Konnukan välistä maakaistaletta kävellen. Pahaksi onneksi he osuivat suomalaisen vartiopaikan kohdalle ja joutuivat tulitaisteluun suomalaisten kanssa. Kahakassa haavoittui vartiopaikalla käymässä ollut Suomalainen tykistön tulenjohtaja. Rajalla olleet jääkärit avasivat tulen partisaaneja kohti ja nämä palasivat takaisin rajan taakse. Seuraavana aamuna sama partio hyökkäsi suomalaiselle kenttävartioasemalle, joka sijaitsi Mökkivaarassa, Aajenvaaran itäpuolella.

Peurujoki, lähellä valtakunnan rajaa. Kuva 2018

Ontronvaaran taistelu 7.7.1941 oli ensimmäinen varsinainen suomalaisten tekemä hyökkäys Ilomantsissa. Taistelu alkoi aamulla aikaisin, kun majuri Kivikon taisteluosasto (Rajakomppania + osia HRR) ylitti Koitajoen ja eteni sieltä Ontronvaaran kylämälle. Aamun taisteluissa Kivikon osasto pääsi etenemään lähelle kansakoulua, jossa hyökkäys pysähtyi puna-armeijan katettujen taisteluasemien eteen. Neuvostoliiton 80. Rajavartio-osaston komppania puolusti Ontronvaaran kylää lujasti, estäen koko päivän ajan Kivikon osastoa valtaamasta kylän eteläpäästä haltuunsa. Illalla Louhivaarasta saapui puna-armeijan rajavartijoiden tueksi lisää miehiä. Yliluutnantti Ville Vainion kokoama iskuryhmä saapui Ontronvaaralle ja iskuryhmä valtasi äkkirynnäköllä Kivikon joukoilta takaisin Ontronvaaran kylämäen. Kivikko joutui perääntymään seuraavan yön aikana takaisin Koitajoen pohjoispuolelle. Tässä ensimmäisessä taistelussa kaatui vajaat kymmenen suomalaista, ja he olivat yhtä lukuun ottamatta 24. Rajakomppaniasta. Varsinaiset taistelutoimet Ilomantsin rintamalla alkoivat 8. heinäkuuta 1941. Peurujoelle hyökkäsivät JP 5, JP 6 ja JP 7 pataljoonat. Kovimmat taistelut käytiin Peurujoella 8. - 11.7.1941 ja niissä taisteluissa kaatui 34 suomalaista. Hullarin, Niemijärven ja Longonvaaran alueella taistelleista URR ja Sissipataljoona yhden sotilasta kaatui tuona aikana 13 miestä. Yhteensä kesäkuun ja heinäkuun alun päivinä Ilomantsin rintamalla kaatui 79 suomalaista sotilasta. Näistä neljää sotilasta, jotka kaatuivat Louhivaarassa 11. heinäkuuta, ei löydetty. Seuraavan kymmenen päivän aikana kaatui Ilomantsissa 100 sotilasta, pääosin Louhivaaran ja Vellivaaran taisteluissa. Louhivaara saatiin vallattua jo 15. heinäkuuta, mutta kallioinen ja korkea Vellivaaran kylä Niemijärven takana jäi valtaamatta. Sieltä JR 126 (yliluutnantti Ville Vainio) ensimmäinen pataljoona poistui vasta 6. elokuuta Kuolismaahan.

Kartta Taisteluosasto Kivikon hyökkäyksestä 7.7.1941

Talo Mökkivaarassa, valtakunnan rajalla. Tällä paikalla suomalainen kenttävartioasema heinäkuussa 1941. Suomea puhuvat puna-armeijan partisaanit teloittivat talon lähellä olleen saunan eteen suomalaisen Kevyt patteristo 12.1 tykkimiehen Martti Kiiänlinnan 3.7.1941 aamuyön tunteina. Muut suomalaiset kenttävartioasemalla olleet tykkimiehet pakenivat Aajenvaaran Sivosen talon kautta Teppanaan. Tämän iskun takana oli Tenho Nygårdin johtama suomalaisista koottu partisaaniporukka? Tenho kertoo venäläislehdessä, että hänen partisaaniporukkinsa valtasi kenttävartioaseman 24.–25. kesäkuuta, mutta päivä linee ollut juuri mainitsemani 3. heinäkuuta 1941. Tämä tieto on varma, koska muita vartioasemia ei vallattu Lutikkavaaran ja Louhivaaran alueella eikä muuallakaan Ilomantsin rintamalla tuona kesänä!

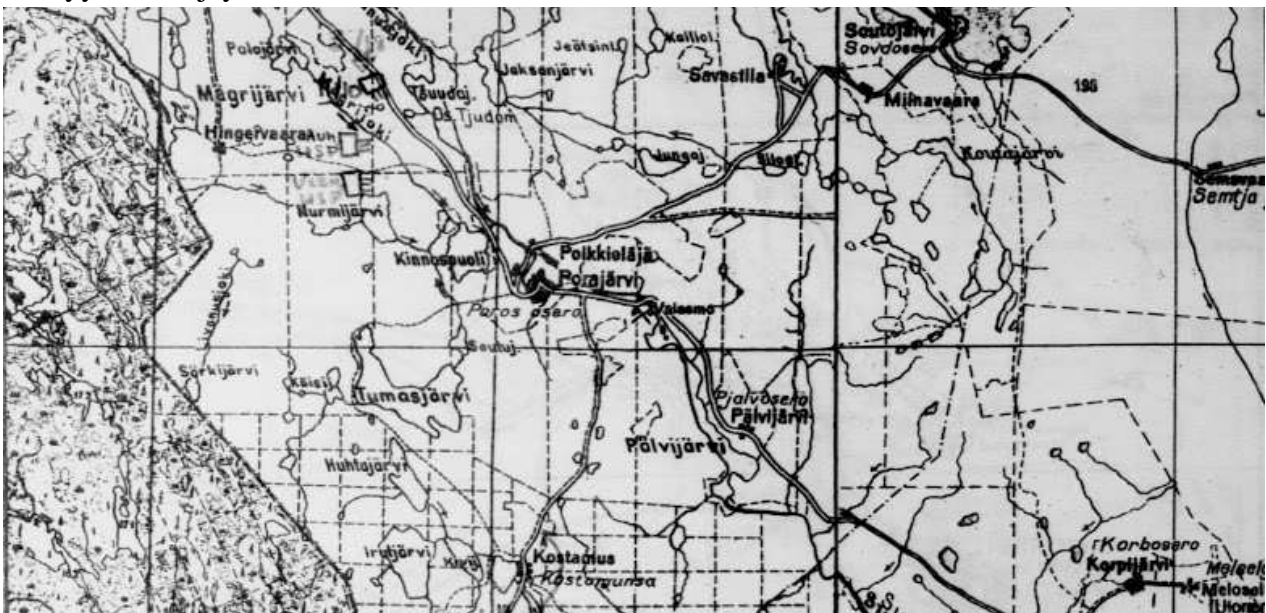
Ontronvaaran taistelujen jälkeen Valter Valli siirsi yliluutnantti Ville Vainion ensimmäisen kompanian päälliköksi ja sen aikaisempi komentaja kapteeni Poikolainen määrättiin kersanttikoulun opiskelijoista perustetun noin 200 miehen reservikomppanian päälliköksi. Vallin rykmentti piti asemansa heinäkuun loppuun saakka, ainoastaan Louhivaaran se menetti suomalaisille 15. heinäkuuta. Elokuun 6. päivänä 1941 majuri Valli määräsi joukkonsa perääntymään kohti Porajärveä, koska Suojärven ja Lupasalmen suunnalla suomalaisjoukot olivat edenneet Vallin joukkojen taakse. Perääntyminen saatiin toteutettua salassa ja perääntyvät joukot miinoittivat perääntymisen aikana ta- lot, tiet ja sillat. Miinoitukset vaikeuttivat suomalaisten etenemistä merkittävästi ja vasta 8. elokuuta suomalaisjoukot saavuttivat Kuolismaan kylän. Siinä vaiheessa useita suomalaisia kuoli miinoitus- ten räjähdyksissä. Valter Vallin suomalaispunikit jatkoivat samanlaista myyräntytöä myöhemmin lokakuussa 1941, kun he perääntyivät Porajärveltä Soutojärven ja Juustjärven kautta Karhumäkeen. Vallin JR 126 perääntyi Ilomantsista Liusvaaran kautta Porajärvelle. *Tenho Nygårdin partisaanit lähtivät 10. elokuuta Liusvaarasta ja palasivat takaisin Kuolismaan suuntaan noin 15 km päähän Sulkujoelle. Tenhon kertomuksen mukaan he tuhosivat Kuolismaan tiellä, lähellä Sulkujokea, toista- kymmentä suomalaista sotilasta, jotka olivat lähestyneet heitä polkupyörillä. Tenho kertoi, että he päästivät ensimmäisen miehen läpi ja tuhosivat loput.*

Tapahtuma lienee 11. elokuuta, kun 24. Rajakomppanian miehet siirtyivät illalla klo 17.00 jälkeen Kuolismaasta Liusvaaran suuntaan. Lähestyessään Sulkujokea, venäläispartio avasi tulen rajamiehiä kohti ja kahakassa kaatuivat Vilho Koponen ja Juho Kostamo. Rajamiehet pääsivät Sulkujoen met- sänvartijantaloon klo 21.00 mennessä ja perustivat sinne kenttävartioaseman. Illalla kello 22.00 Sul- kujoen kenttävartioasemalle tuli Karjalan armeijan komentaja kenraali Heinrichs ja rajamiesten ko- mentajana toiminut luutnantti Sippola, molemmat Heinrichs maastoautolla. Miehet tarkastivat Sul- kujoen asemat ja Heinrichs kuunteli rajamiesten kertomuksia kuluneen päivän kahakasta. Tässä vai- heessa Neuvostoliitto täydensi rajalla taistelevia joukkojaan Itä-Karjalan alueelta kerätyillä vapaaeh- toisilla, joita saatiin syksyyn mennessä yli 5 600 henkeä. Vapaaehtoisista koottiin taistelijapataljoo- nia, joita lähetettiin myös Ilomantsin rintamalle. Heinäkuun lopussa 1941 Ilomantsin rintamalle Kuo- lismaahan, Louhivaaraan ja Lutikkavaaraan saatiin mm. 73. Rajavartio-osasto ja NKVD:n vapaaeh- toisista koottu 15. Moottoroitu kiväärirykmentti. Porajärvelle tuli elokuussa lisäksi JR 113 tukemaan Vallin rykmenttiä. Sodan alkaessa Petroskoissa alettiin kerätä vapaaehtoisia Miliisijoukkoihin. Hei- näkuun loppuun mennessä siihen liittyi 22 000 henkeä Itä-Karjalan alueelta. Miliisien tehtävänä oli valvoa eturintaman takana olevia kaupunkeja, kyliä, tehtaita ja siltoja. Tarvittaessa miliisijoukkoja siirrettiin etulinjaan paikkaamaan miestappioita.

Ville Vainion pataljoona taisteli tämän sillan hallinnasta elokuussa 1941 (Porajärvi - Lupasalmi)

Ville Vainion I. Pataljoona siirtyi elokuun lopussa Lupasalmen suuntaan ja pataljoona torjui kuukauden ajan Heimopataljoonan (Osasto Kuusisaari) hyökkäyksiä tehokkaasti. Yliluutnantti Aleksejevan II. Pataljoona jäi torjumaan Ilomantsin suunnalta hyökkävää 24. Rajakomppanian hyökkäyksiä. Kapteeni Pogosjanin III. Komppania ja kapteeni Poikolaisen erikoisosasto siirrettiin elokuun puolivälissä Kostamukseen torjumaan Sissipataljoona yhden hyökkäystä. Yliluutnantti Nikita Fadeevich Kaimanovin 80. Rajavartio-osaston tehtävänä oli toimia Porajärven ympäristössä puolustustehtävissä, ja syyskuun aikana sen joukot tekivät partisaani-iskuja Ilomantsin ja Suojärven alueella. Valtter Valli sai lokakuun alussa määräyksen perääntyä ensin Soutojärvelle ja sieltä viivyttaen Juustjärvelle ja Mäntyselkään. Puna-armeijan perääntyminen alkoi yöllä 5.–6. lokakuuta ja viimeiset joukot poistuivat Porajärven alueelta 10. lokakuuta 1941 lumisateen saattelemina. Vallin määräyksestä Porajärven talot sytytettiin palamaan ja Porajärveltä Soutojärvelle johtavan tien silta Valasmon risteyksen läheisyydessä räjäytettiin.

Porajärven ja Kostamuksen alueen kartta 1941

Tenho Nygård kertoi, että Kostamuksen kylästä he lähtivät tykistökeskityksen jälkeen hyökkäämään Irstanjoen yli suomalaisasemiin. Suomalaiset pakenivat Suojärven suuntaan jättäen jälkeensä kolme kuorma-autoa, hevostenkuormaston ja teltoja. Yksi autoista oli ambulanssi, jonka kyljessä luki "Leipomo". Ambulanssin sisällä oli alusvaatteisillaan yksi haavoittunut suomalainen sotilas.

Tapahtuma on kuvattu oikein ja se päivä oli 22.9.1941, kun puna-armeija valtasi Irstanjoen länsipuoliset asemat suomalaisjoukoilta. Suomalaisille hyökkäys tuli yllätyksenä ja sotilaiden lähes kaikki varusteet jäivät entisiin aseisiin. Hyökkäyksen aikana JSP:lle jäi kolme haavoittunutta Sissipataljoona yhden sotilasta; tohmajärveläinen Toivo Simonen, ilomantsilainen Mikael Puruskainen ja sotamies Mölkänen, joka saatiin haettua perääntymisen aikana pois. Kantopaareilla alusvaatteisillaan oli siis Toivo Simonen tai Mikael Puruskainen. Suomalainen Ambulanssi siirtyi taistelun päätteeksi puna-armeijan käyttöön ja sitä käytettiin vielä ainakin lokakuussa Kumsan taistelujen yhteydessä.

Rajalinjaa Louhivaaran ja Lutikkavaaran väliltä kesällä 2018. Alueen hallinnasta taisteltiin jokaisena päivänä 10.–15. heinäkuuta 1941.

Venäjän puolella sijaitseva valvontaraja

Vallin johtama JR 126 perääntyi lokakuun aikana ensin Soutojärvelle ja sieltä Juustjärven kautta Mäntyselkään. Tuossa vaiheessa Vallin rykmentti alistettiin everstiluutnantti Derzavin 37.

divisioonalle. Samaan aikaan divisioonaan liitettiin JR 131 ja majuri Makarovin komennuksessa oleva JR 24. Makarov määrättiin koukkaamaan Pylväsmäen kylän kautta suomalaisten taakse Juustjärvelle, mutta Pylväsmäelle oli tullut 26. lokakuuta Sissipataljoonan yhden yksi komppania. Tässä taistelussa kaatui viisi suomalaista sissiä, ja heistä kaksi oli ilomantsilaisia. JR 131 lähetettiin Kumpsan kylään, jonne hyökkäsi 27. - 28. lokakuuta suomalaiset JR 26 ja Er.P 21. Kylässä olleet puna-armeijan yksiköt pakenivat Karhumäen suuntaan. Tässä vaiheessa Valli lähetti Ville Vainion ensimmäisen pataljoonan Kumsaan, mutta sen voimat eivät riittäneet ajamaan suomalaisia kylästä. Seuraavana yönä 29. lokakuuta Ville Vainion komppania jätti raskaat aseet tielle, osan he saivat rikottua, ja pakenivat metsien kautta Ahvenjärven kylään.

Kuudennen pataljoonan upseerina toiminut Samppa Nikitin kertoo, että Kumpsan kylän taistelujen jälkeen, he perääntyivät Tsopinaan. Hänen komppaniansa jäi viivyttämään suomalaisia Ahvenjärven kylään. Aamulla 1. tai 2. marraskuuta suomalainen konekiväärikomppania oli päässyt huomaamatta Ahvenjärven kylän vieressä oleville rinteille ja sieltä joku suomalainen ampui Ville Vainiota. Ville haavoittui vakavasti keuhkoon osuneesta luodista ja Samppa lähti lähettinsä kanssa etsimään ampujaa. Vaaran päältä he löysivät kaksi miestä konekiväärin luota ja Samppa ampui miehet konepistoolilla. Paluumatkalla eräs suomalainen kersantti yritti pysäyttää heidät, mutta Samppa ampui tämänkin miehen konepistoolilla. Sotapäiväkirjojen mukaan alueella oli JR 26 ensimmäinen konekiväärikomppania ja mahdollisesti Samppa ampui Väinö Niemisen, Lasse Sinikaran ja Erkki Kirpun?

Vallin rykmentti perääntyi lokakuun puolivälin jälkeen Soutojärven ja Juustjärven kautta Mäntyselkään ja Kumsan kylän alueelle. Näistä taisteluista olen kirjoittanut **Taistellen Karhumäkeen** (2019) kirjassani "suomalaisen" version sotatapahtumista.

Porajärven ns. Valasmon silta 14. lokakuuta 1941 SA-kuva

Amerikan - Suomalainen Tenho Nygård jatkaa kertomustaan:

”Rykmenttimme oli erillään 71. jalkaväen divisioonan muista yksiköistä. Yksiköllämme JR 126 ei ollut aina edes yhteyttä 71. jalkaväen divisioonan komentopaikkaan. Useita kertoja esikunta menetti kokonaan yhteyden rykmenttiimme. Olimme haluttomia vetäytymään ja taisteluita käytiin jokaisesta vaarasta. Lähdimme perääntymään elokuussa 1941 Kuolismaasta Porajärven suuntaan. Porajärveä puolustimme 9. lokakuuta saakka. Divisioonan komentaja sätti säännöllisesti rykmenttimme päällikköä Valter Vallia, syyttäen häntä hitaasta vetäytymisestä ja siitä, että hän yritti saattaa rykmenttinsä mottiin ja alistuakseen näin suomalaisille. Kun todellinen uhka ilmestyi rykmenttimme eteen, meidän oli vasta silloin pakko perääntyä... ”

Korpiselässä suomalaisia vastaan taisteli kesällä 1941 71. Divisioonan JR 52, jonka komentajana toimi eversti Birman. Hänen yksikössänsä palveli paljon suomalaisia, karjalaisia ja inkeriläisiä sotilaita. Yhtenä komppanianpäällikkönä toimi suomalainen Paavo Kataja. Suomalaiset vallottivat Korpiselän 11.7.1941 ja Tolvajärven 13.7.1941. Birmannin joukot perääntyivät Ristisalmelle, jossa Paavo Katajan vastuulle annettiin puolustusasemien pikainen kunnostaminen ja suomalaisten ja saksalaisten (163. Infanterie Division) joukkojen etenemisen pysäyttäminen. Ensimmäinen taistelu käytiin 15. - 16.7.1941, kun JP 6 yksi komppania yritti vallata Ristisalmen takaiset asemat, se epäonnistui ja hyökkäyksessä kaatui 20 suomalaista. Seuraavan kerran saksalaiset II/JR 307 ja III/JR 307 yrittivät hyökätä Tolvajärvien taakse 20. - 21.7.1941, mutta molemmat pataljoonat joutuivat perääntymään ja siinä hyökkäyksessä kaatui kymmeniä saksalaisia, luutnantti Baumann ja 16 jääkäriä jäi Ristisalmella puna-armeijan vangeiksi. Seuraava yritys tehtiin 27.–28. heinäkuuta 1941 ja silloin hyökkäykseen osallistui II/JP 7 ja saksalainen pioneerikomppania 234. Hyökkäys epäonnistui jälleen ja siinä kaatui tuli lähes 100 miestä.

Annetaan tässä vaiheessa puheenvuoro venäläisille:

52-й полк той же дивизии после упорных оборонительных боёв у д. Корписелькя по приказу командования отошел на юго-восток и к середине июля создал устойчивую оборону на восточном берегу озера Толвоярви. Первое наступление врага удалось отразить. Но в конце июля в бой вступила вновь прибывшая 163-я немецкая дивизия. Здесь, в районе Ристисалми, 28 июля 1941 г. в бою против гитлеровцев совершил свой воинский подвиг П. А. Тикиляйнен и бойцы его отделения. За этот подвиг П. А. Тикиляйнenu присвоено звание Героя Советского Союза. Дислоцировавшийся в Соанлахти, а затем в Суйстамо штаб 71-й стрелковой дивизии также был отведён в Сортавалу и к 20 июля через Ленинград и Петрозаводск передислоцировался в Суоярви. Для организации обороны на Суоярском направлении до прибытия штаба 71-й дивизии приказом командующего 7-й армией 14 июля 1941 г. была создана Суоярвская оперативная группа войск в составе 52-го, 131-го стрелковых полков, бронепоезда и 80-го погранотряда. Продолжавшие удерживать район Суоярви советские части создавали серьёзную угрозу флангам и тылам финских войск, прорвавшимся в глубь Карелии на при ладожском и петрозаводском направлениях. Бои июля 1941 года для дивизии стали настоящими уроками мужества, смелости, героизма и отваги. Именно в июльских боях в дивизии появился первый воин, удостоенный звания Героя Советского Союза. Стал этим воином Петр Тикиляйнен. 52-й стрелковый полк, где служил Пётр Тикиляйнен, после упорных оборонительных боёв у деревни Корписелькя по приказу командования отошел на юго-восток и к середине июля создал устойчивую оборону на восточном берегу озера Толвоярви. После того как воины 52-го стрелкового полка отразил наступление врага, против них в

конце июля была брошена вновь пребывавшая 163-я немецкая пехотная дивизия. Здесь, в районе Ристисалми, 28 июля 1941 года в бою против гитлеровцев совершили свой воинский подвиг Пётр Тикиляйнен и бойцы его отделения. Им было приказано не допустить выхода врага на дорогу, которая вела через Вохтозеро и Спасскую Губу в Петрозаводск. Это была "дорога жизни" для полка и всей дивизии. Окопавшись на покрытом камнями и валунами восточном берегу озера Толвоярви, вблизи свай взорванного деревянного моста, отделение Тикиляйнена встретило роту гитлеровцев ружейно-пулемётным огнём. В течение всего дня отделение героически отбивало натиск врага, пытавшегося на лодках переправиться через водную преграду. Часть фашистов была уничтожена огнём советских воинов в лодках, а высадившиеся на берег подпускались на близкую дистанцию, затем бойцы Тикиляйнена из своих окопов открывали прицельный огонь и забрасывали врага гранатами. К вечеру кончились патроны, в живых осталось только, в живых осталось только четыре воина, включая командира, они были ранены... Пётр Тикиляйнен, бросив последнюю гранату в причалившую лодку с гитлеровцами, возглавлял "За родину!" поднял своих боевых друзей на последний рукопашный, штыковой бой. Враг не смог пробиться к дороге на этом рубеже: отделение героев сделало его неприступным. На каменистом берегу осталось лежать 76 вражеских трупов. Указом Президиума Верховного совета СССР от 20 ноября 1941 г. младшему сержанту Тикиляйнену Петру Абрамовичу посмертно присвоено звание Героя Советского Союза. Захоронен П. А. Тикиляйнен в братской могиле воинов в городе Суоярви Карельской АССР. В 1966 году на могиле установлен бюст Героя Его именем названа улица в городе Суоярви, пионерские дружины школ на его родине, в Волосовском районе Ленинградской области. В средней школе деревни Красная Мыза, которую закончил Тикиляйнен, установлена мемориальная доска. Еще одним Героем дивизии стал боец Казарьян. И хотя он не был удостоен звания Героя Советского Союза, подвиг его от этого не стал менее значимым.

Suomalaisten ja puna-armeijan tappiot jatkosodan ensimmäisenä vuotena

Valter Vallin JR 126 joukkoja (n. 3 200 miestä) ja 80. Rajavartio-osasto (n. 300) vastaan hyökkäsivät Hattuvaaran suunnalla (Longonvaara - Niemijärvi) URR (n. 1 200), SissiP 1 (574) ja Möhkön suunnalla HRR (1 536), JPr. 2 (n. 1 800), 24. Rajakomppania (n. 200). Joukkoja olivat tukemassa Kevyt Patteristo 12 ja 13, Ratsastava patteristo ja Tykki Eskadroona. Suomalaisjoukoilla oli selvä ylivoima miehien määrässä, mutta siitä huolimatta Vallin prikaati esti käytännössä 10.7. - 6.8.1941 välisenä aikana suomalaisjoukkojen etenemisen. Sotaherrat ovat varmaan puineet sodan aikana syytä suomalaisten epäonnistumiseen, mutta yhtä yksittäistä syytä ei liene olemassa. Oma näkemyseni on se, että Vallin miehet ja 80. Rajavartio-osasto olivat hyvissä taisteluasemissa vanhoilla ilomantsilaisvaaroilla ja myös se, että pääosa puna-armeijan joukoista oli hyvin koulutettuja ja peräänantamattomia taistelijoita. Ilomantsin rintamalla kaatui kesän 1941 aikana 202 sotilasta, puna-armeijan kaatumistilastoja en ole löytänyt. Sotapäiväkirjojen kertomuksien perusteella näyttää siltä, että kaatuneita olisi saman ollut verran, kuin suomalaisilla. Vastaavasti jatkosodan viimeisenä sotakesänä 1944 Ilomantsissa kaatui 594 suomalaista, haavoittuneita oli 1388. Erään tilaston mukaan venäläisiä kaatui tuona aikana 3 200 sotilasta. Neuvostoliiton 71. Kivääridivisioonan tappioluettelot syksyltä 1941. Elokuu 5.–15. 1941 Sortavalan alueella taistellut JR 367 menetti yksinomaan Helylän taisteluissa 1021 sotilasta, Vokhozeron (Onkamuksesta itään, Olkkoilan kylässä) taisteluissa syyskuussa ja lokakuussa JR 52 ja JR 137 menettivät 565 miestä kaatuneena, lisäksi saman verran jäi suomalaisten vangeiksi. Kenjakin kylän taisteluissa 1.–16. lokakuuta puna-armeijan tappioiksi kirjattiin 244 miestä kaatuneina ja kun kadonneet otetaan huomioon, niin tappiot olivat 408 miestä. Kirjaukseen on tullut seuraavat yksiköt; JR 126, JR 237 ja JR 131 (JR 126 ei ollut Kenjakin taisteluissa vaan Porajärvellä ja Juustjärvellä). Karhumäelle 4. joulukuuta saapunut JR 126 oli menettänyt alkuperäisestä

kokoonpanosta suurimman osan ja vain täydennyksien avulla rykmentti pystyi taistelemaan Kumsassa ja Tsopinassa. Näiden tietojen pohjalta tappiot lienevät olleet mittavia. Oma näkemys puna-armeijan tappiosta kesän ja syksyn 1941 aikana Karjalan rintamalla on lähes 15 000 kaatunutta. Eräs venäläinen sivusto kirjoittaa 1941 taistelujen tappioista seuraavaa: В итоге оборонительных боев, окружений, контрнаступлений и отступлений к концу октября все части дивизии объединились в Медвежьегорском районе (Повенец – шлюзы ББК, Медвежьегорск, Вичка). Конечный рубеж занимаемой обороны 71-й дивизии в Карелии – Беломорск, где дивизия дислоцировалась до августа 1942 года. Далее путь дивизии вел на Волховский фронт. В боях на Карельском фронте дивизия понесла самые значительные потери – менее, чем за 4 месяца активных боевых действий дивизия потеряла убитыми, умершими от ран и пропавшими без вести 10480 человек, что составило более 75 % всего численного состава дивизии.

Kirjailija Olof Enckell ja eversti Wahlbäck tutkivat Itä-Karjalan karttaa Ristisalmella 8.8.1941 SA-kuva

Lähteet:

Neuvostoliiton aikaiset lehtikirjoitukset

Vähä, T. 1974. Suomalaiset Punikit: Karjala-Kustantamo Petroskoi

Rukojev, J. 1988. Majuri Vallin rykmentti: Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva

Sotasampo.fi

Suomen matkailuyhdistyksen matkailijamajat

Ensio Kettunen

Suomen Matkailijayhdistys rakensi ympäri Suomen maata matkailumajoja 1920–1940 luvuilla. Pohjois-Karjalan alueella matkailumajat rakennettiin Kolille ja Tolvajärvelle. Suomen Matkailijayhdistys vuokrasu vuonna 1928 Tolvajärven kylässä sijainneen Kaukas Oy:n omistaman talon matkailumajaksi. Tolvajärven vanha Matkailumaja Tolvajärven kylässä (Omistaja Kaukas Oy). Matkailijoiden käytössä oli talosta kolme huonetta ja keittiö oli yhteiskäytössä. Majan hoitajina toimivat kymmenkunta vuotta Ruube ja Elvi Korhonen. Vanhan matkailumajan pohjia etsin kesällä 2019 ja löysin ne Tolvajärven kylän mäen päältä. Rakennuksen sokkeli oli käydessäni paikalla vielä ehjä ja rakennuksen pinta-alaksi arvioin 130 m². Majan edestä kulkenut tie vei Kotijärven rantaan, jossa oli Pyhän Eliaan tsasouna. Tsasounan venäläiset tuhosivat välirauhan aikana, mutta käydessäni paikalla syksyllä 2019 tsasounan edessä ollut vanha mänty oli vielä pystyssä.

Toinen 1930-luvulla rajaseutuyhdistyksen Tolvajärvellä sijainnut matkailumaja oli ns. Taipaleen maja, joka sijaitsi Taivaljärven ja Kuohajärven kannaksella. Se oli vuokrattu Metsähallitukselta. Majalle päästiin Kivisalmen sillan itäpuolelta pohjoiseen johtavan tien päästä, nykyään sinne ei ole tietä. Majan lisäksi pihapiirissä oli useita aittarakennuksia, joihin majoitettiin kesäisin matkailijoita. 1930-luvulla Taivaljärven rannalle rakennettiin Rantapirtti, johon voitiin majoittaa lisää matkailijoita. Ristisalmella oli myös majatalo, jonne majoitettiin matkailijoita ennen talvisotaa. Nykyään majatalosta on jäljellä vain kivijalka. Ristisalmen takana oli Ristisalmen metsänvartijan talo, joka säästyi talvisodan ja myös jatkosodan taiste- luissa ehjänä.

Kaukas Oy:n talo Matkailumajana 1930-luvulla

Taipaleen maja sijaitsi Taivaljärven ja Kuohajärven välisellä harjulla 1930-luvulla

Taipaleen majan aitta kesällä 1937

1930-luvulla matkailijayhdistyksen edustajia kävi tutustumassa Tolvajärven alueen nähtävyyksiin ja he päättivät rakentaa uuden 40-paikkaisen matkailumajan Hirvasharjulle vajaan kahden kilometrin päässä Tolvajärveltä Ägljärven suuntaan. Maja paikaksi valittiin Metsähallituksen omistama maa Myllyjärven, Hirvasjärven ja Kotijärven välisellä harjulla. Majan kustannusarvio oli noin miljoona markkaa. Suomen Matkailuyhdistyksen Tolvajärven kolmikerroksinen uusin matkailumaja tai matkailuhotelli valmistui heinäkuussa 1939 kauniin Hirvasharjun ja Tolvaharjun risteyskohtaan. Maa-alue vuokrattiin Metsähallitukselta 1938 ja rakennusta alettiin rakentaa samana kesänä. Syksyyn menneessä rakennus saatiin vesikatovaiheeseen ja keväällä 1939 rakentamista jatkettiin. Maja sai eduskunnalta rakennusmäärärahan vuonna 1938 ja rahoituksen turvin maja suunniteltiin 40-hengelle. Talon suunnittelijana toimi arkkitehti Aulis E. Hämäläinen Suomen matkailijayhdistyksestä. Maja valmistui juhannuksen aikaan vuonna 1939, mutta se vihittiin käyttöön vasta heinäkuun lopussa 18.7.1939. Maja oli avoinna lokakuun alkuun saakka. Silloin Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden viilenemisen takia matkailumaja suljettiin ja se jäi tyhjilleen joulukuulle 1939 saakka. Maja sijaitsi Hirvasjärven, Myllyjärven ja Tolvajärven välisen Hirvasharjun päällä. Majassa oli keskuslämmitys, nykyaikainen jätevesijärjestelmä, yläkerran kahdessa kerroksessa oli majoitustilat noin 40 hengelle, alakerrassa suuri ruokasali/seurusteluhuone, sekä keittiö ja emännän huone. Kellarissa sijaitsi keskuslämmityskattila ja lämmintä varastotilaa. Toisessa kerroksessa oli yhden ja kahden hengen huoneet, kolmannessa kerroksessa yhteismajoitustilat. Majassa oli kaksi yhden hengen huonetta, seitsemän kahden hengen huonetta ja suuret yhteismajoitustilat miehille ja naisille.

Matkailumajan hinnastosta löytyi tiedot majan käyttäjille: Yhden hengen huoneen hinta oli 40 mk/yö, kahden hengenhuone 60 mk/yö ja yhteismajoitustilassa 15 mk/hlö//yö. Kahvi + aamiainen maksoi 12 mk, lounas 18 mk ja päivällinen 24 mk. Työntekijöiden palkat olivat siihen aikaan 15–35 mk/tunti, joten huonehinnat olivat edullisia! Jokaisessa huoneessa oli lavuaari, johon tuli hanasta kuuma ja kylmä vesi. Lisäksi jokaisessa kerroksessa oli sisä vessat ja alakerrassa kylpyhuone. Rannassa oli matkailijoiden käytössä ranta sauna, jota lämmitettiin päivittäin. Matkailumaja vihittiin käyttöön tiistaina 18.7.1939. Matkailumaja oli toiminnassa heinäkuusta lokakuun alkuun 1939. Lokakuussa miehet kutsuttiin ylimääräisiin harjoitukseen ja marraskuun viimeisenä päivänä neuvostojoukot hyökkäsivät suomeen. Matkailumaja rakennettiin ja kalustettiin maksoi Suomen matkailijayhdistykselle yhteensä 1 175 000 mk, sen kustannusarvio oli 800 000 mk. Majan urakoi Suomen matkailijayhdistys. Majassa oli sähköt, jotka asensivat kesällä 1939 Sortavalan Sähkö Oy (sähkötyöt olivat kesken avajaispäivänä tiistaina 18.7.1939). Putkityöt ja keskuslämmityksen asensi Putkiliike Kemiläinen. Matkailumajassa oli sähköjen lisäksi sisä vessat, kylpyhuone, puhelin ja muita nykyajan mukavuuksia.

Majan pääoven oikealle puolelle kiinnitettiin heinäkuussa 1939 kuparinen laatta, jossa oli pankinjohtaja Birger Wegeliuksen muistolaatta. Wegelius oli Tolvajärven matkailijamajan suurin rahoittaja (100 000 mk). Laatassa oli teksti: Pankinjohtaja Birger Wegelius ja hänen puolisonsa Edith Wegelius lahjoittivat pohjavarat tämän matkailumajan rakentamiseen. Suomen Matkailijayhdistys 18.7.1939. Laatta poistettiin seinästä keväällä 1940 ja sen paikalla näkyy nykyään vain laatan alla ollut laasti. Pihapiirissä oli suuri varistorakennus, maakellari, kaivuhuone ja Myllyjärven rannassa saunarakennus. Talvisodan alussa, joulukuun alkupäivinä neuvostojoukot valtasivat matkailumajan suomalaisjoukoilta. Maja toimi talvisodan aikana joulukuun alussa venäläisdivisioonan komentopaikkana. Joulukuun 12. päivänä 1939 suomalaisjoukot valtasivat majan takaisin. Matkailumajaan perustettiin silloin suomalaisten kenttäsairaala (23. kenttäsairaala). Suomalaisten vastahyökkäys 12. joulukuuta 1939 onnistui ja maja saatiin takaisin suomalaisten haltuun. Väli rauhassa Tolvajärvi jäi rajan taakse ja samalla Matkailumaja jäi neuvostoarmeijan käyttöön. Majalla toimi jatkosodan alkaessa puna-armeijan JR 52 esikunta ja väli rauhan aikana vuosina 1940–1941 se toimi Tolvajärven varuskunnan upseerien majapaikkana. Varuskunnan miehet asuivat Tolvajärven pääristeyksen viereiseen metsään rakennetuissa parakeissa. Jatkosodan alkaessa majalla oli JR 52 esikunta ja rykmentin komentaja M. Birmannin toimisto. 12.7.1941 suomalaisten lähestyessä Tolvajärveä, Birman siirsi esikunnan Ägljärven kylään. Matkailumaja saatiin 13.7.1941 vallattua suomalaisille lähes ehjänä. Seuraavana päivänä majalle tuli 23. Kenttäsairaalan osaston henkilökuntaa Ilomantsin kunnansairaalaasta ja majaa alettiin kunnostaa kenttäsairaalaksi. Eräs majalle ensimmäisenä tullut henkilö kertoo: Tolvajärven matkailumajalle saavuttuamme näimme, että maja oli päällisin puolin katsottuna ehjä. Sisälle mentyämme havaitsimme, että maja oli sekasotkuinen, vesiputkistot olivat rikki, lämpökattila hajallaan, sisä vessat ja kylpyhuone oli rikottu. Keittiön uuni oli kauttaaltaan ruosteen peitossa. Ensimmäisenä majasta kuljetettiin kaikki venäläisten jättämät roskat ja rikkonaiset irtotavarat harjulla oleviin taitelukaivantoihin. Seuraavaksi naiset puhdistivat sisätilat huolellisesti ja saimme ryssien hajua pois. Seuraavaksi tulivat kirvesmiehet, muurarit ja putkimiehet, jotka korjasivat vioittuneet seinät, muurit ja vesiputket kuntoon. Rikkoutuneitten ikkunoiden suojaksi laitettiin pahvilevyjä, maalarit maalasivat leikkaus huoneen seinät valkoisella maalilla ja harjulle tehtiin ulkokäymälät. Seuraavaksi Ilomantsista tuli kuorma-autoilla kenttäsairaalan kalustot ja sängyt, jotka siirrettiin kolmeen kerrokseen. Yläkertaan saimme kaksi suurta potilassalia ja toiseen kerrokseen toimistot ja leikkaussalit. Alakerta jäi ruokasaliksi.

Puna-armeijan lähes kahden vuoden oleskelun aikana matkailumajalta oli kadonnut paljon rakennukseen kuuluvia tavaroita: mm. ikkunoiden ja ovien kahvat, osa ovista, sekä matkailumajan siirrettävät lisälämmittimet ja saunan kamiina olivat kadonneet. Saunasta oli poissa lauteet ja pesualtaat. Jostakin syystä Myllyjärven rannalla olleen saunan sisäseinät olivat noesta mustat? Puna-armeija lienee lämmittänyt väli rauhan aikana saunankiuasta häkäpellit kiinni? Jatkosodassa maja toimi suomalaisten ja saksalaisten yhteisenä sotasairaalana heinäkuun lopusta elokuun loppuun saakka. Jatkosodan aikana majaa kunnostettiin, mutta sen toiminta ei elpynyt ensikuukauden mittakaavoihin. Matkailumaja paloi tai puuosat siirrettiin jonnekin muuante Neuvostoliiton aikana.

Matkailumajan saunarakennus Myllyjärven rannalla. Kuva otettu matkailumajan kaivon vierestä, Matkailumaja oli oikealla näkyvän Hirvasharjun päällä. SA-kuva

Saunan paikka kesällä 2019

Olen käynyt kahdesti Tolvajärven matkailumajalla, josta nykyään on vain alakerta pystyssä ja kellarikerros on tyhjennetty lämmityskattiloista e.t.s. Yläkerran puuosat ovat purettu ja kuljetettu pois jossakin vaiheessa 1940–1960 lukujen aikana tai se on tuhoutunut jatkosodan jälkeen? Jatkosodan lopussa suomalaiset perääntyivät Aunuksesta ja Maaselän kannakselta Tolvajärven Ristisalmelle. Rauhan piti alkaa 4.9.1944 kello 8.00, mutta venäläiset joukot ampuivat kaikilla aseilla Ristisalmen takaa vielä 5.9.1944 kello 00.54 saakka Rajajääkäriprikaatin miesten aseisiin. Rauhaneuvottelujen alkaessa Ristisalmen alueella, eräs venäläinen upseeri oli kertonut suomalaisille, että he saivat tiedon rauhasta vasta 5.9.1944 aamuyöllä. Syyskuun puolivälissä 1944 suomalaisjoukot vetäytyivät Tolvajärveltä ja sen jälkeen alue jäi Neuvostoliiton haltuun. Isäni oli sodan viimeisinä päivinä Loimolan rintamalla ja hän kertoi, että lähes vuorokauden rauhantulon jälkeen venäläisjoukot ampuivat heidän asemiinsa kaikilla aseilla.

Matkailumaja luoteen puolelta kuvattuna heinäkuussa 1941 SA-kuva

Tolvajärven matkailumaja kesällä 2019

SUOJÄRVI

Luovutettukarjala.fi

Suojärveä kutsuttiin aiemmin Suomen Klondikeksi, eikä syyttä. Ennen talvisotaa Suojärven alueelle rakennettiin teollisuuslaitoksia, joista pääosa valmisti lautatavaraa ja niiden jatkojalosteita. Suojärven alueen metsävarat olivat mittaamattomat ja niitä haluttiin jatkojalostaa paikan päällä. Rautatie rakennettiin Suojärveltä Naistenjärvelle saakka ja näin puutavara saatiin helpommin kuljetettua Suvilahden ja Kaipaan sahoille. Suojärvellä asui 1930-luvun alussa 15 934 asukasta, mutta ennen talvisotaa jo yli 20 000 asukasta. Heistä noin 70 % oli ortodokseja. Vuosisadan alussa Suojärven asukkaista 98 % oli ortodokseja, mutta teollistumisen myötä sinne muutti paljon luterilaista väestöä. Suojärven pinta-ala oli 3 474 km² ja se oli suurin rajan taakse jääneistä pitäjistä. Suojärvellä oli 76 kylää, joista suurimpi kyliä olivat: Suvilahti (hallinnollinen keskusta), Hautavaara, Hyrsylä, Ignoila, Jehkilä, Kaipankylä, Kaitajärvi, Karatsalmi, Kuikkaniemi, Liete, Moisenvaara, Nasarenvaara, Pönttösenvaara, Varpakylä, Vegarus. Ilomantsin Liusvaaran läheisin kylä oli Salmijärvi ja Vuonteale, joissa molemmissa oli vajaat kymmenen taloa. Talvisota alkoi marraskuun viimeisenä päivänä 1939 ja Suojärven Suvilahti menetettiin 2. joulukuuta 1939. Talvisodan aikana Suojärven kylissä olleista taloista tuhoutui 70 %. Vegaruksen ja Hyrsylän mutkan alueen kylät jäivät polttamatta, koska sodan ensimmäisenä päivänä Neuvostoliitto valloitti ne.

Suojärven Pitäjäseuran kartta Suojärven kunnasta

Luovutettukarjala.fi

Suojärven kylistä jäi Neuvostoliiton vangeiksi talvisodassa noin 1700 siviiliä, heidän joukossa oli mummoni veljen, Vasili Tsutsusen perhe ja isomummoni Fevronia Horenja Tsutsunen os. Vlasov. Isomummoni kuoli joulukuun viimeisenä päivänä 1939 sydänhalvaukseen, kun neuvostojoukot tulivat hakemaan heitä vankileirille Interposolkan kylään. Koska isomummoni oli kuollut sai Vasili perheineen jäädä hautaamaan kuollutta Vegarukseen. Isoenoni perhe vietiin tammikuussa 1940 Vasojärven luostarin vankileirille. Vasili kertoi seuraavan kertomuksen vankeusajalta:

Kylämme jäi venäläisten haltuun joulukuun alussa 1939. Saimme asua omissa talloissa, mutta kylässä oli paljon venäläisiä vartiomiehiä. Silloin tällöin kylässä kävi suomalaisia partioita. Eräänä yönä meille tuli suomalainen partio ja tarjosimme vaimon kanssa heille ruokaa ja kahvia ja yösijan. Aamuyöllä partio lähti jatkamaan matkaa. Miesten lähdettyä menin ulos ja olin havuilla lakaisemassa heidän suksilatujaan piiloon. Ryssän vartiomies tuli pihaamme ja kyseli mitä olen tekemässä. Sanoin vartiomiehelle, että olen tuomassa havuja lehmille navettaan. Vastaukseni kai tyydytti vartiomiestä, koska hän poistui takaisin Vegaruksen suuntaan. Joulukuun lopussa tuli venäläisiä kuorma-autoja hakemaan kyläläisiä vankileirille ja äitini sai sydänkohtauksen, johon hän kuoli. Saimme luvan jäädä hautaamaan äitiämme ja meidät haettiin myöhemmin Vasojärven vankileirille. Tammikuun alkupäivinä tipahti läheiselle suolle lentokone, jonka me oletimme olevan venäläisen, mutta sain tiedon myöhemmin, että se olisi ollut suomalainen kone. Kevään olimme Vasojärven vankileirillä ja kesällä pääsimme vankien vaihdossa palaamaan takaisin Suomeen.

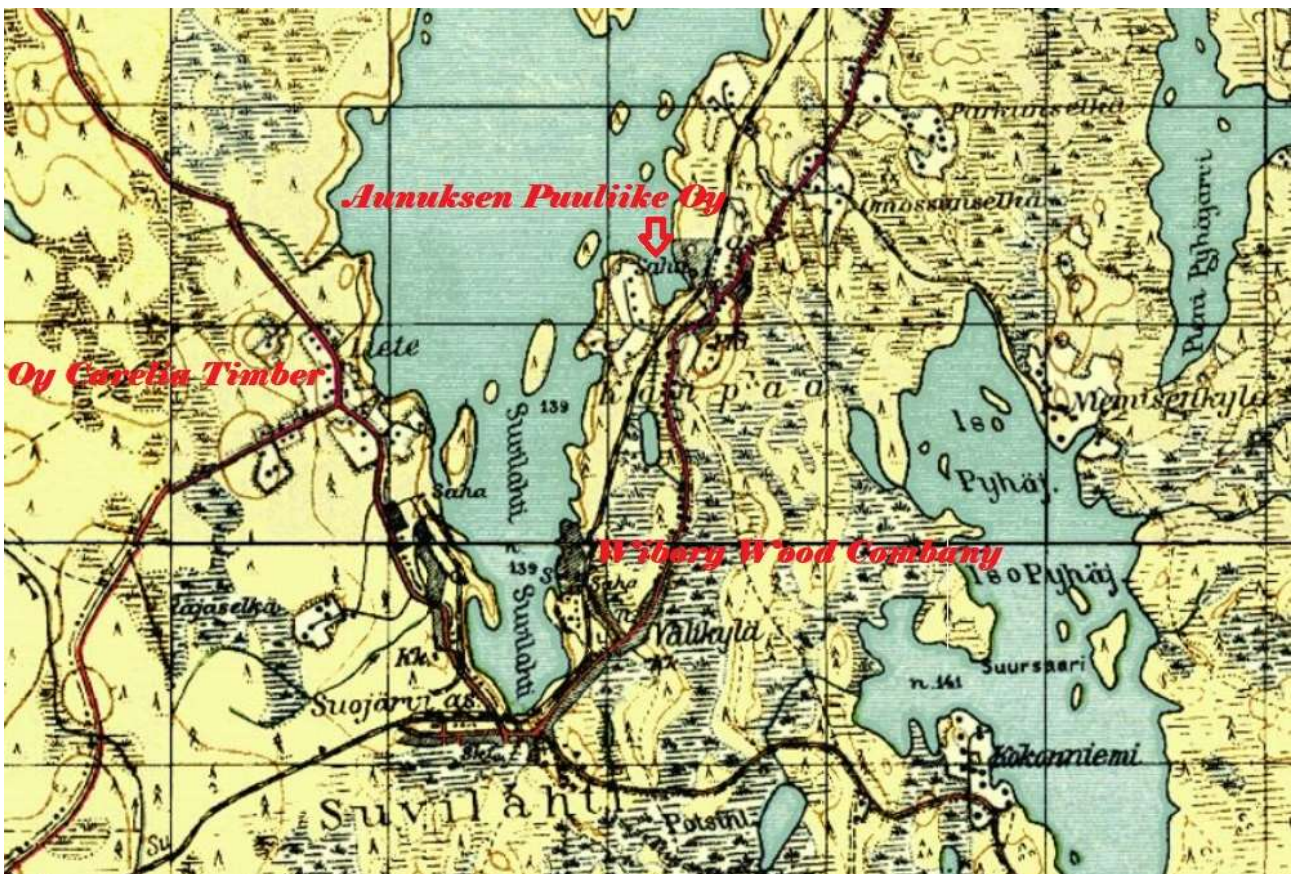
Kuva 2019 - Interposolkan eli Vasoijärven luostari toimi suomalaisten vankileirinä

Suvilahti

Suojärven Suvilahti oli kuntakeskus, jossa asui noin 6 000 asukasta. Suvilahti sijaitsi Suojärven etelärannalla ja sen läheisyydessä olivat Lietteen ja Kaipaan teollisuusalueet. Kaipaan teollisuusalueen suurin työllistäjä, oli ennen Talvisotaa Anuksen

puuliike Oy. Sen sahalle rahdattiin puutavaraa ympäri Suojärven salokylä. Lisäksi Suojärvellä oli The Wiborg Wood Company:n saha ja laatikkotehdas, sekä Oy Carelia Timber. Suojärven Kaipaan välikylään muodostui 1930-luvulla Kaipaan sahalaitoksien työntekijöiden asumalähiö. Suvilahden rakennettiin ennen talvisotaa uusi kunnanvirastotalo, paloasema, ala- ja yläkansakoulut (uusi keskuskansakoulu), sekä yhteiskoulu. Kuntakeskuksessa sijaitsivat kunnansairaala, apteekki, vahainkoti, pankit, erilaisia korjaamoja ja uusi luterilainen kirkko. Kuntataajamassa oli paljon erilaisia kaupunkeja, matkustajakoteja, elokuvateattereita, työväentalo, suojeluskuntatalo ja tietenkin Suojärven seurahuone. Jos vertaa 1939 Suojärveä nykyiseen Suojärveen, ero on valtava. Neuvostoliiton aikana uudelleen rakennettu Suvilahden keskustaajama on todella "karsean" näköinen. Olen käynyt Suvilahdessa useita kertoja 2000-luvulla ja lähes joka kerta tulee mieleen se, miten kaunis oli Suomalaiseen tyyliin rakennettu keskustaajama 1930-luvulla, nykyään se on neuvostoaikainen torso!

Suvilahden näkötorista otettu kuva 1930-luvulla (Museovirasto)

Karatsalmi – Annantehdas

Karatsalmelle (Annantehdas) perustettiin rautaruukki vuonna 1809. Sen perustana oli kreivitär Anna Orlova-Tshesmenskaja. Rautaruukin tarkoituksena oli tuottaa rautaa Venäjän tsaarin armeijan tarpeisiin. Raaka-aineena käytettiin seudun vesistöistä nostettua järvimalmia, kuten tehtiin Ilomantsin Möhkön ja Ilajan ruukeissa. Ruukin päätuotteena oli rauta, jota käytettiin tykinputkien ja -kuulien valmistamiseen. Tehtaan raudasta valmistettiin aikanaan Venäjän parhaat kanuunat. Ruukki siirtyi Venäjän vuorihallitukselle 1850-luvulla ja sen toiminta päättyi vuonna 1905.

Karatsalmi (Luovutettukarjala.fi)

alhaalla Annantehtaalte johtava tie Saviniston kohdalla SA-kuva

Hyrskylänmutka

Hyrskylän mutkaksi kutsuttiin Stolbovan rauhassa 1600-luvun alussa rajankäynnin yhteydessä jätettyä erikoista raja-aluetta. Hyrskylän mutkassa oli Hautavaaran kylä, jossa isoenoni Kuisma Tsutsunen asui ennen talvisotaa. Kylän kansakoulu oli korkean vaaran päällä. Tunnetuin suojärveläinen lienee Aira Samulin, jonka koti sijaitsi Hyrskylässä. Hyrskylän mutkassa oli myös Ignoilan kylä, jonka läheisyyteen Jugakoskeen rakennettiin 1930-luvulla vesivoimalaitos. Nykyään ainoastaan Hautavaaran kylässä on asukkaita. Kauppa loppui 1990-luvun lopussa ja koulua siellä ei ole. Hyrskylän mutkan asukkaat jäivät talvisodassa neuvostovangeiksi, kun heitä ei evakuoitu tarpeeksi ajoissa.

Kuvassa Hautavaaran kylä kesällä 2006

Hautavaaraa 1929 (Museovirasto)

Vegarus

Vegaruksen kylä sijaitsi samannimisen järven rannalla Suojärven luoteispuolella. Vegaruksessa asui ennen talvisotaa 640 asukasta. Vegaruksessa oli silloin kansakoulu, tsasouna ja kauppa. Kylän väestö oli pääosin ortodokseja ja useat osasivat venäjän kieltä, koska kylässä oli vielä 1900-luvun alussa venäläistämiskoulu, jossa opetettiin venäjää. Mummon Anna Tsutsusen äiti Fevronia ja Annan veli Vasili asuivat syksyllä 1939 Vegaruksen Marjavaarassa. Tila oli ollut Annan isän suvun hallussa jo 1700-luvulla. Nykyinen ”venäläisten” Vegarus sijaitsee Aittojoen sillan molemmin puolin.

Vegarukseen johtava tie vuonna 1937 (kuva Uno Peltoniemi)

Vegarusojen silta Viitavaaran kohdalla elokuussa 1941 SA-kuva

Kaitajärvi

Kaitajärvi ja Riuhtavaara sijaitsivat Suojärven pohjoisosassa Kaitajärven rannalla. Kaitajärven kylään kuuluivat Riuhtavaaran lisäksi Vihtimselkä, Ahvenselkä, Agiankylä, Heinäselkä ja muutama muu pienempi kylä. Kaitajärven kylässä oli lähes 150 asuttua taloa ja asukkaita useita satoja. Kylässä oli kansakoulu, jossa opettajana toimi ennen talvisotaa Vilho Markkola, Fanni Ukkonen, Riitta Hakulinen ja Nasti Pullo. Kylässä oli Rajavartiosto, Seurojentalo, tsasouna, Raja-Karjalan osuusliike, Mämmien ja Martiskaisten kauppatalot, metsänvartijat sekä suutari.

Riuttavaaran kylää syksyllä 1941 SA-kuva

Teuvo Suontaan sissijoukkue lähdössä Kaitajärveltä Onkamuksen pohjoispuolelle syyskuussa 1941

Varpakylä

Varpakylä oli Suojärven kylistä vanhin ja se sijaitsi Suojärven pohjoispäässä. Kylän keskusta oli tiiviisti rakennettu ja se oli toiminut aiemmin Suojärven keskustaajamana. Varpakylän ja Hukkalan kylissä asui satoja Suojärveläisiä. Minun esi-isäni ”Tsutsuset” olivat asuneet kylässä 1700-luvulla. Kylässä toimi kansakoulu, sen pitkäaikaisin opettaja oli livo Honkonen. Kylässä oli useita kauppoja ja kauppiaina toimivat mm. Nikolai Karpin, S. Mantsinen ja Jemeljan Filipov. Kylässä oli Pyhän kolminaisuuden kirkko ja sen läheisyydessä vanha tsasouna, kunnanlääkäri, eläinlääkäri, sairaala ja myös majatalo.

Museoviraston kuva 1920–1930 lukujen vaihteessa, keskellä Pyhän kolminaisuuden kirkko

Varpakylän keskustaa 1930-luvulla? Lienee Suvilahden keskustan kuva???

Varpakylän keskustaa elokuussa 1941 SA-kuva

Varpakylän sairaala elokuussa 1941 SA-kuva

Varpakylän koulu

Varpakylän kenttähautausmaa, johon haudattiin syksyllä 1941 suomalaisia ja saksalaisia kaatuneita

Salmijärveä kesällä 2002. Kuvassa Toivo Kettusen kanssa Teuvo Rätty